MENDELOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií

SOCIOEKONOMICKÉ A DEMOGRAFICKÉ SOUVISLOSTI SPOTŘEBY POTRAVIN DOMÁCNOSTÍ V ČESKÉ REPUBLICE

Diplomová práce

Autor: Bc. Šárka Odrážková

Vedoucí práce: PhDr. Dana Hübelová, Ph.D.

Brno 2016

Zadání práce

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce paní PhDr. Daně Hübelové, Ph.D., za její vstřícný přístup, cenné rady a trpělivost při zpracovávání práce. Poděkovat bych chtěla i mé rodině, která mě během celého studia podporovala a bez které by tato práce nemohla vzniknout.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci na téma *Socioekonomické a demografické souvislosti spotřeby potravin domácností v České republice* vypracovala samostatně a veškeré použité prameny a informace uvádím v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů a v souladu s platnou *Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací*.

Jsem si vědoma, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně dne 20. 5. 2016

.....

Abstract

Odrážková, Šárka. *The socioeconomic and demographic context of food consumption of the households in the Czech Republic.* Thesis. Brno: Mendel University in Brno, 2016.

The thesis is focused on analysis of the socioeconomic and demographic context of food consumption. The theoretical part of the thesis is devoted to literary review of resources which is focused on regional disparities and food consumption. In the theoretical part are defined the selected socioeconomic and demographic indicators and similarly conceived approaches of food consumption. In the practical part of the thesis is introduced a brief description of selected territorial units, which are divided into clusters by the cluster analysis based on their similarity/dissimilarity in selected indicators. Based on the results of both cluster analyzes it was found that there is a certain context between the selected socioeconomic and demographic indicators and food consumption in households in the analyzed territorial units. Recommendations for improvement in underdeveloped regions are made in the end of the thesis.

Key words

cohesion regions (NUTS 2), regional disparities, food consumption, socioeconomic indicators, demographic indicators, cluster analysis

Abstrakt

Odrážková, Šárka. *Socioekonomické a demografické souvislosti spotřeby potravin domácností v České republice.* Diplomová práce. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2016.

Závěrečná práce je zaměřena na analýzu socioekonomických a demografických souvislostí spotřeby potravin. Teoretická část práce se věnuje rešerši odborné literatury zabývající se problematikou regionálních disparit a spotřeby potravin. V této části jsou rovněž vymezeny zvolené socioekonomické a demografické indikátory a podobně koncipované přístupy k problematice spotřeby potravin. V praktické části práce je uvedena stručná charakteristika vybraných územních jednotek, které jsou prostřednictvím dvou shlukových analýz rozděleny do shluků na základě jejich podobnosti/nepodobnosti ve zvolených indikátorech. Na základě výsledků shlukových analýz bylo zjištěno, že v rámci zkoumaných územních jednotek existuje jistá souvislost mezi vybranými socioekonomickými a demografickými indikátory a spotřebou potravin v domácnostech. V závěru práce jsou uvedena doporučení pro zlepšení situace v problémových regionech.

Klíčová slova: regiony soudržnosti (NUTS 2), regionální disparity, spotřeba potravin, socioekonomické indikátory, demografické indikátory, shluková analýza

Obsah

1 Úvod a cíl práce 9

2 Teoretická východiska 11

2.1 Definování klíčových pojmů 11

2.1.1 Region, regionální disparity, region soudržnosti 11

2.1.2 Strategie regionálního rozvoje ČR 14

2.1.3 Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR 15

2.2 Vybrané socioekonomické a demografické indikátory 15

2.3 Spotřeba domácností 19

2.3.1 Psychologie spotřebitele 20

2.3.2 Vazba na sociologii 22

2.3.3 Vazba na ekonomii 22

2.3.4 Vliv kulturního prostředí 24

2.3.5 Další faktory 24

2.3.6 Podobně koncipované přístupy k problematice spotřeby potravin domácností 25

3 Metodické postupy 31

3.1 Vymezení regionů a volba indikátorů 31

3.1.1 Vymezení zájmových regionů 31

3.1.2 Výběr socioekonomických a demografických indikátorů 32

3.1.3 Výběr indikátorů spotřeby potravin domácností 33

3.2 Analytické postupy 34

3.2.1 Metoda shlukové analýzy 34

3.2.2 Metodika statistiky rodinných účtů 37

4 Aplikační část 39

4.1 Vymezení územních jednotek 39
4.1.1 Stručná charakteristika jednotlivých regionů soudržnosti 40
4.2 Výsledky shlukové analýzy vybraných socioekonomických a demografických indikátorů 47
4.2.1 Vybrané socioekonomické a demografické indikátory 47
4.2.2 Předzpracování dat 48
4.2.3 Výstupy shlukové analýzy 50
4.2.4 Interpretace shlukování socioekonom. a demografických indikátorů 55
4.3 Výsledky shlukové analýzy spotřeby potravin 58
4.3.1 Vybrané indikátory spotřeby potravin 58
4.3.2 Předzpracování dat 59
4.3.3 Výstupy shlukové analýzy 62
4.3.4 Interpretace shlukování spotřeby potravin 65
4.4 Socioekonomické a demografické souvislosti spotřeby potravin 69
4.4.1 Návrhy řešení v problémových regionech 75
5 Diskuze výsledků 80
6 Závěr 83
7 Seznam použitých zdrojů 85
8 Seznam tabulek 98
9 Seznam obrázků 99
10 Seznam zkratek 100
11 Seznam příloh 101
Přílohy 102

1 ÚVOD A CÍL PRÁCE

V důsledku rozdílných přírodních podmínek, demografické a ekonomické situace, geografické polohy, institucionálních, psychologických, politických a dalších faktorů vznikají mezi regiony disparity. Analýza regionálních disparit je důležitá na jedné straně pro identifikaci jedinečností a silných stránek regionu, které mohou být následně účelně a efektivně využity jako komparativní výhoda regionu, a na straně druhé pro vymezení slabých stránek regionu, které by měly být minimalizovány. Rozdíly mezi regiony se zabývá regionální politika, která se snaží pomocí různých nástrojů tyto disparity vyrovnat a umožnit tak regionům vyvážený rozvoj odpovídající jejich potenciálu a specifickým stránkám. Základním nástrojem regionální politiky je v současné době Strategie regionálního rozvoje České republiky pro období 2014–2020 (MMR, Regionální politika, 2012).

Kromě sledování hospodářské situace regionů prostřednictvím ekonomicky zaměřených ukazatelů jako je např. HDP, cenová stabilita a dlouhodobé úrokové sazby, jsou rovněž důležité indikátory, které odrážejí kvalitu života a životní podmínky obyvatel v regionech. K takovým indikátorům patří kromě zmíněných ekonomických ukazatelů také sociální a demografické indikátory.

Cílem závěrečné práce je na základě vybraných indikátorů identifikovat souvislosti mezi socioekonomickou a demografickou situací regionů a spotřebou potravin domácností. Tohoto cíle bude dosaženo kombinací metody shlukové analýzy a kvalitativní interpretace výsledků.

Spotřebu potravin domácností ovlivňuje mnoho faktorů, mezi které patří výše spotřebitelských cen konkrétních potravin i jejich alternativ, ceny ostatního zboží a služeb, dále úroveň příjmů, nabídka a dostupnost na trhu, vývoj podílu výdajů za potraviny, nápoje a tabák na celkových výdajích, reklama, zdravotní výchova, ale také sociální faktory (Štiková, 2014). Na spotřebu potravin domácností nelze pohlížet pouze z ekonomického hlediska jako na významnou položku výdajů domácností, ale tato problematika je úzce provázaná právě se socioekonomickou a demografickou strukturou

regionu. Rovněž má analýza spotřeby potravin význam pro hodnocení zdravotního stavu společnosti v krátkodobém i dlouhodobém pohledu.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Text kapitoly se věnuje definování klíčových pojmů (podkapitola 2.1), specifikaci socioekonomických a demografických indikátorů (podkapitola 2.2) a vymezení souvislostí spotřeby potravin (podkapitola 2.3).

2.1 Definování klíčových pojmů

2.1.1 Region, regionální disparity, region soudržnosti

Jánský et al. (2012) charakterizují regionální rozvoj jako růst socioekonomického a environmentálního potenciálu a konkurenceschopnosti regionů vedoucí ke zvyšování životní úrovně a kvality jejich obyvatel prostřednictvím dynamického a vyvážené rozvoje regionu a odstraňování či zmírňování regionálních disparit.

Předmětem zájmu regionální rozvoje je region. Definic pojmu region existuje velmi mnoho. Region může být charakterizován jako *„územní celek, který je pomocí jednoho či více znaků (kritérií) vyčlenitelný z širšího území. Obvykle je pomocí těchto znaků vymezován pro konkrétní účel, nebo mu v uspořádání území přísluší konkrétní funkce“* (GaREP, 2009). Jak uvádějí Wokoun et al. (2008, s. 284) regiony je nutno chápat jako *„konkrétní a dynamické projevy společenských procesů, které jsou závislé jak na lidském jednání, tak na společenských strukturách a jejich vývoji“*. Tomšík (2009) dále definuje region jako určité území, které je menší než zájmová oblast (svět, kontinent, stát aj.), ale větší než konkrétní místo.

Regiony mohou být děleny dle různých regionalizačních kritérií. Volba těchto kritérií je vždy spojena s určitou subjektivitou (Hübelová, 2014). Schade a Leidtke (2001) vymezují čtyři regionalizační kritéria – geografii, homogenitu, ostatní relevantní znaky (klima, demografie, kultura atd.) a využívání přírodních okolností. Tomšík (2009) uvádí dělení regionů podle přírodních podmínek, historického vývoje, politického členění a dalších faktorů. Wokoun et al. (2008) rozlišují regiony deskriptivní a normativní. Deskriptivní regiony jsou vymezovány na základě situační analýzy a dělí se dále na

homogenní, které se vyčleňují na základě rovnoměrné intenzity výskytu reprezentativních jevů (např. vysoký podíl vysokoškolsky vzdělaných), a heterogenní (funkční), které jsou vymezeny na základě intenzity vazeb mezi územními jednotkami (např. spádové oblasti dojížďky). Normativní regiony vznikají na základě požadavků legislativy a exekutivy politickým rozhodnutím. Do této skupiny patří například administrativně-správní regiony, regiony se soustředěnou podporou státu a další.

Specifické vlastnosti regionů vytváří jeho vlastní individualitu, kterou se odlišuje konkrétní region od ostatních. Na základě toho Mečiar (2006) rozlišuje regiony individuální, typologické a obecné. U individuálních regionů je zdůrazňována jejich jedinečnost a vlastnosti, které má pouze tento region (např. Středočeský kraj). Naopak u typologických regionů jsou zdůrazňovány vlastnosti, které mají kromě tohoto regionu i další regiony, ne však všechny (např. záplavová území). Poslední přístup, obecný region, vyzdvihuje vlastnosti, které mají společné všechny regiony.

Žádné regiony nejsou stejné a existují mezi nimi rozdíly neboli disparity. Regionální disparity jsou odchylky od nějakého myšleného referenčního rozdělení znaků pokládaných za relevantní, v souvislosti s různými prostorovými úrovněmi měřítka (ohraničení regionu) a projevují se v různých podmínkách života i v nerovných hospodářských rozvojových možnostech“ (Vorauer, 1997). Ministerstvo pro místní rozvoj charakterizuje pojem regionální disparita jako *„neodůvodněné regionální rozdíly v úrovni ekonomického, sociálního a ekologického rozvoje regionů“. Disparitami, které je třeba řešit, jsou „rozdíly vyvolané subjektivní lidskou činností, nikoliv rozdíly vzniklé z objektivních příčin, například na základě přírodních podmínek“* (GaREP, 2009). Kutscherauer et al. (2010, s. 6) uvádějí definici pojmu regionální disparita „*jako rozdílnost nebo nerovnost znaků, jevů či procesů majících jednoznačné územní umístění a vyskytujících se alespoň ve dvou entitách této územní struktury“*.

Za příčinu rozdílů mezi regiony lze podle Žítka (2002, s. 116) považovat „*rozdílné přírodní podmínky, demografickou situaci, ekonomickou strukturu, nízkou mobilitu pracovních sil, nízkou mobilitu kapitálu, rigiditu nákladů a cen, institucionální, politické, psychologické a jiné faktory“*. Kutscherauer et al. (2010) dělí příčiny regionálních disparit na primární (nízká mobilita pracovní síly a kapitálu, geografické

faktory, ekonomická struktura, institucionální faktory, politická rozhodnutí, psychologické faktory atd.) a sekundární faktory (vnější ekonomika, demografická situace, rigidita nákladů a cen, image prostředí a další). Z hlediska ovlivnitelnosti lze disparity dělit na neovlivnitelné a ovlivnitelné. Neovlivnitelné jsou především disparity založené na hodnocení přírodních zdrojů nebo rozlohy území, naopak ovlivnitelné disparity lze ovlivnit nástroji regionální politiky (např. nedostatečná dopravní infrastruktura, zvýšení zaměstnanosti; Kutscherauer et al., 2010). Wokoun et al. (2008) dále jako příčiny regionálních disparit konkrétněji uvádí pokles výroby a zaměstnanosti v těžkém průmyslu (Moravskoslezský, Ústecký a Karlovarský kraj), pokles výroby textilního a elektrotechnického průmyslu (Liberecký a Královéhradecký kraj) a odvětví oděvního a obuvnického průmyslu (Pardubický, Zlínský kraj a Vysočina), snižování počtu pracovníků v zemědělství (Vysočina, Jihomoravský a Olomoucký kraj), rozvoj terciárního sektoru, nestejnoměrný rozvoj soukromého podnikání, kvality lidských zdrojů a místní samosprávy, rozdílnou vybavenost územní infrastrukturou, nízkou meziregionální mobilitu pracovních sil, přetrvávající neuspokojivý stav životního prostředí (Moravskoslezský a Ústecký kraj, okolí velkých měst – Praha, Brno, Plzeň atd.), existenci řady územně-technických specifik a problémů (např. důsledky těžby nerostných surovin, velká členitost krajiny apod.) a rozdílnou geografickou polohu regionů.

Důležité je, do jaké míry identifikace, seskupení a hodnocení disparit přináší nové informace. Informační hodnota disparit se dělí na poznávací, rozhodovací, motivační a operační. V oblasti regionálního managementu poznávací informační hodnota disparit zvyšuje celkový stav poznání regionálního managementu, odborné veřejnosti či občanů o regionu a přináší informaci o celkové úrovni regionu, o sociálních, ekonomických i ekologických podmínkách pro život lidí v regionu a o pozici regionu ve srovnání s ostatními regiony České republiky (dále jen ČR) nebo Evropské unie (dále jen EU). Informace o regionálních disparitách dále mohou být podkladem pro rozhodovací činnost regionálního managementu (informační hodnota rozhodovací). Jedná se především o dlouhodobá nebo střednědobá rozhodnutí. Motivační informační hodnota o regionálních disparitách motivuje uživatele nebo aktéry k jednání, které bude mít

dlouhodobé účinky. Jedná se o motivy typu zůstat v regionu nebo se odstěhovat, začít zde podnikat atd. Operační informační hodnota vybízí uživatele k nějaké bezprostřednímu jednání s cílem dosažení účinků v krátkém časovém horizontu (např. skokový nárůst nezaměstnanosti z důvodu odchodu dominantního zaměstnavatele z regionu; Kutscherauer et al., 2010).

Regionální disparity jsou odstraňovány pomocí nástrojů regionální politiky. Jak uvádí Jánský et al. (2012, s. 5) *„regionální politika představuje soubor intervencí, zaměřených podle konkrétní situace státu a jeho regionů a podle očekávaných vývojových tendencí, na podporu opatření vedoucích k růstu ekonomických aktivit a k lepšímu územnímu rozložení i k rozvoji infrastruktury“.* V oblasti regionální politiky jsou do praxe uváděny koncepční dokumenty, strategie, podpůrné programy a v případě živelných a jiných pohrom mimořádného rozsahu připravuje strategie obnovy postižených území. V současné době je základním nástrojem regionální politiky Strategie regionálního rozvoje ČR pro období 2014–2020 (MMR, Regionální politika, 2012).

2.1.2 Strategie regionálního rozvoje ČR

Základním koncepčním dokumentem v oblasti regionální politiky je Strategie regionálního rozvoje ČR na období 2014–2020 (dále jen SRR 2014–2020). Ministerstvo pro místní rozvoj (MMR, Strategie regionálního rozvoje ČR 2014–2020, 2013) uvádí, že „*strategie*[1] *je nástrojem realizace regionální politiky a koordinace působení ostatních veřejných politik na regionální rozvoj“.* SRR 2014–2020 je rozdělena na část analytickou, návrhovou a implementační. V analytické části jsou analyzovány regionální problémy v ČR. Závěry analytické části jsou potom využity v rámci návrhů cílů, priorit a konkrétních opatření v návrhové části. Implementační část je zaměřena prakticky a nastavuje systém realizace regionálního rozvoje v rovině řídící, koordinační,

[1] SRR 2014–2020

monitorovací na centrální/sektorové i regionální úrovni po stránce instrumentální, institucionální a zdrojové (MMR, Strategie regionálního ČR rozvoje 2014–2020, 2013).

SRR 2014–2020 mimo jiné využívá pro sledování regionálních disparit indikátory *podíl osob s VŠ vzděláním v populaci 15 až 64 let* a *saldo migrace*, které byly použity i v této práci.

2.1.3 Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR

Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR (dále jen SRUR) byl schválen vládou ČR v roce 2010 a vytváří rámec pro zpracování dalších materiálů koncepčního charakteru a je důležitým východiskem pro strategické rozhodování v rámci jednotlivých resortů i pro meziresortní spolupráci a spolupráci se zájmovými skupinami. Ve SRUR byly použity indikátory *index závislosti II*, *struktura vzdělanosti*, *migrační saldo* (venkovských obcí), které byly použity i v této závěrečné práci. Indikátor index závislosti II vyjadřuje míru závislosti poproduktivní generace na produktivní generaci. Význam indikátoru struktury vzdělanosti podle SRUR spočívá ve skutečnosti, že čím více je společnost vzdělaná, tím více disponuje kvalitnějšími a kvalifikovanějšími lidskými zdroji a je schopná jejich potenciál lépe využít. Míra vzdělanosti obyvatelstva se odráží i v ekonomickém rozvoji společnosti a kvalitě života jejích obyvatel. Migrační saldo představuje jednu z hlavních hnacích sil demografické redistribuce (MŽP, Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR, 2010).

2.2 Vybrané socioekonomické a demografické indikátory

Kutscherauer et al. (2013, s. 85) definují indikátor jako *„číselné zobrazení konkrétního jevu, případně jeho určité stránky“*. Regionální disparity lze měřit na základě objektivních nebo subjektivních indikátorů. Vlastností objektivních indikátorů je jejich kvantifikovatelnost. Subjektivní indikátory jsou vytvořeny na základě dotazování lidí na jejich názory. Metody měření disparit kombinují sociální a ekonomické dimenze (Kutscherauer et al., 2013). Oddělit od sebe ekonomické a sociální faktory je v teorii

i praxi velmi nesnadné, neboť se vzájemně ovlivňují (Kutscherauer et al., 2010). Aby byly indikátory použitelné, měly by splňovat kritéria významnosti, reprezentativnosti, jedinečnosti, měřitelnosti, úměrnosti nákladů a užitků indikátorů. Dále kritérium minimalizace negativních účinků na prostředí, správnosti, spolehlivosti, srovnatelnosti, průhlednosti, pochopitelnosti, výpovědní schopnosti, načasování a využitelnosti (Moldan, 2000).

V práci bylo vybráno šest socioekonomických a demografických indikátorů.

Počet dětí na domácnost

Tento indikátor úzce souvisí s ukazateli plodnosti a porodnosti. Koschin (2005) dává vývoj plodnosti do souvislosti s procesem modernizace, který se projevuje technickými (např. širší možnosti využití antikoncepce), kulturními (rostoucí demokratizace a sekularizace projevující se zejm. ve změně postoje k mimomanželskému soužití) a strukturálními změnami (přechod ke znalostní společnosti, seberealizace).

Úhrnná plodnost žen je již od 80. let 20. stol v ČR pod hranicí prosté reprodukce, která vyžaduje minimálně 2,1 dítěte na ženu (Veselá, 2001). Pokles porodnosti souvisí i s narůstajícími náklady na jedno dítě na výchovu a vzdělání (ČSÚ, Náklady na výchovu a výživu dětí, 2003). Miková (1991) uvádí, že rodiče se snaží zvyšovat kvalitu svých dětí investicemi do lidského kapitálu. Tyto investice zlepšují jejich šanci na trhu práce a úspěch v životě. Se zvyšujícími se náklady na jedno dítě a se snahou o zvýšení kvality dětí, dochází k omezování jejich počtu v rodině.

Podle Křížové (2008) bylo snížení počtu nezaopatřených dětí v rodinách důsledkem klesající porodnosti, ale i dřívějšího osamostatnění dětí, tj. odchodu od původní rodiny. Trend ubývajícího počtu dětí v domácnostech potvrzuje i Kušková (2009). Autorka tuto skutečnost vysvětluje výraznými změnami v reprodukčním chování. Manželství a založení rodiny je mladými lidmi odkládáno do vyššího věku, část z nich je možná vůbec neuskuteční.

Saldo migrace

Migrační saldo patří mezi základní analytické ukazatele a udává rozdíl mezi počtem přistěhovalých a vystěhovalých, tzn. čistou migraci (Hübelová, 2014). Migrace je definována jako *„změna trvalého pobytu za hranice určité administrativní jednotky“* (Kalibová, 2005, s. 11). Migrace je významným indikátorem, který vypovídá o sociálně ekonomické úrovni regionů a jejich atraktivnosti či neatraktivnosti (Kustcherauer et al., 2010). Wokoun et al. (2008) uvádí, že existuje velká spojitost mezi migrací a přirozenými (porodnost, úmrtnost) a sociálními pohyby. Migrace představuje důležitý indikátor regionálního vývoje a současně se jedná o proces, který ovlivňuje řadu socioekonomických dějů, např. trh práce (Hübelová, 2014).

Průměrná pracovní neschopnost

Tento indikátor hodnotí kvalitu zdravotního stavu z pohledu nemožnosti uplatnění jedince na trhu práce pro dočasnou ztrátu pracovní schopnosti z důvodu nemoci (Kutscherauer et al., 2010). Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, definuje dočasnou pracovní neschopnost jako stav, který pro poruchu zdraví nebo jiné uvedené důvody neumožňuje pojištěnci vykonávat dosavadní pojištěnou činnost a trvá-li porucha zdraví déle než 180 kalendářních dní, i jinou než dosavadní pojištěnou činnost nebo plnit povinnosti uchazeče o zaměstnání (§ 55, odst. 1). Rovněž indikátor průměrné pracovní neschopnosti odráží i stav národní ekonomiky, protože neschopnost vykonávat práci má vliv na makroekonomickou výkonnost ekonomiky a veřejné finance. Vývoj pracovní neschopnosti souvisí s legislativními změnami v oblasti nemocenského pojištění, situací na trhu práce a s výskytem jednotlivých onemocnění (Jeřábková a Vltavská, 2011).

Podíl vysokoškolsky vzdělaných

Vzdělanost obyvatelstva je jedním z důležitých sociálně-ekonomických indikátorů, který přispívá k regionální konkurenceschopnosti. Nejde totiž pouze o výši dosaženého

vzdělání obyvatel, kteří v daném regionu žijí, ale také o kvalifikační předpoklady, které jsou se vzděláním obyvatel úzce provázány a mají vliv na místní a regionální pracovní trh (Žítek et al., 2006). Úroveň vzdělanosti je nejvhodnějším indikátorem vyspělosti územních jednotek, kvality pracovní síly, kulturní úrovně a také poskytuje informace obecně o charakteru lidského kapitálu důležitého pro vyvážený sociální a ekonomický rozvoj území (Špačková, 2015). Růst vzdělanosti populace je jedním z klíčových faktorů pro vývoj celé společnosti a úroveň vzdělanosti je nejlépe dosažitelným ukazatelem socioekonomické úrovně (Hübelová, 2014). Vzdělanostní úroveň obyvatel v regionu nepřímo ovlivňuje kvalitu života a má vliv i na trh práce (Kutscherauer et al., 2010). Prokázaným faktem je, že čím jsou lidé vzdělanější, tím lépe pečují o své zdraví a dožívají se tedy vyššího věku (Hübelová, 2014). Soukup (2002) uvádí, že lidé s vyšším vzděláním jsou více post-materialisty, tzn., chtějí sladit ekonomiku a životní prostředí a jsou ochotnější se omezit pro zlepšení životního prostředí.

Počet vyplacených dávek na bydlení

Příspěvek na bydlení lze řadit mezi sociální opatření poskytované státem za účelem zajištění sociálních práv v rámci státní sociální podpory (Večeřa, 1993). Cílem poskytování sociální podpory státu je dosáhnout maximální efektivity podpor, definovat základní principy a podmínky jednotlivých dávek, aby reagovaly na nové podmínky ve společnosti a řešit nově vzniklé sociální situace. Stát tímto příspěvkem pomáhá s pokrytím nákladů na bydlení rodinám s nízkými příjmy (Arnoldová, 2007). Na výši vyplácených sociálních dávek má vliv rozsah a hloubka chudoby. Ohrožení chudobou může být impulzem k sociálnímu vyloučení, kriminalitě a dalším sociálně patologickým jevům (Kutscherauer et al., 2010). Pomocí indikátoru počtu vyplacených dávek na bydlení lze sledovat oblasti s vyšší koncentrací socioekonomicky slabého obyvatelstva a usuzovat o prostorové diferenciaci v příjmech domácností (Feřtrová, nedatováno).

Index závislosti II

Věková struktura je výsledkem předchozích demografických a geodemografických procesů a představuje současně základ pro budoucí demografický vývoj. Demografické stárnutí je procesem, ve kterém se mění podíl zastoupení dětské a poproduktivní složky v důsledku demografických změn a může probíhat ve dvou směrech a to v důsledku snižování úrovně plodnosti (ze spodu věkové pyramidy) nebo zlepšováním úrovně úmrtnosti (na vrcholu věkové pyramidy). Většinou jde však o kombinaci obou směrů (Kalibová, 2005). Proces stárnutí populace bude do budoucna zvyšovat tlak na zajištění sociálních služeb, služeb zdravotní péče a bude mít dopady i na trh práce v regionu (Kutscherauer et al., 2010). S tím souvisí nutnost zabezpečit poproduktivní generaci nejen materiálně, ale vytvářet jí nový smysl osobního a rodinného života a odpovídajících aktivit (Kučera, 2002). Langhamrová (2007) uvádí, že řešením situace demografického stárnutí by podle odborníků mohlo být zlepšení podmínek pro vznik mladých rodin a to komplexní spoluprací vládních i nevládních organizací v oblasti zaměstnanosti, bydlení, právní ochrany rodin s dětmi, zdravotní péče o matky a děti a dalšími opatřeními.

Index závislosti je používán pro zjištění stavu populace z hlediska ekonomických generací. Díky indexu závislosti lze zjistit, kolik osob, včetně sebe sama, musí život jedna osoba v produktivním věku. Index závislosti II udává poměr osob poproduktivní generace k osobám produktivním a někdy je nazýván jako index závislosti starých (Langhamrová, 2007).

2.3 Spotřeba domácností

Obecně lze spotřebu chápat jako užití výrobků a služeb k uspokojování lidských potřeb. Jedinec, který spotřebovává tyto výrobky a služby, je nazýván spotřebitelem. Každý spotřebitel se vyznačuje určitým spotřebním chováním. Koudelka (1997, s. 11) definuje spotřební chování jako *„chování lidí – konečných spotřebitelů, jež se vztahuje k získávání, užívání a odkládání spotřebních výrobků – produktů“.* Spotřební chování není tedy pouze spojeno s aktem nákupu produktu, ale je ovlivněno dalšími vlivy.

Každý spotřebitel je do určité míry předurčen k nějakému spotřebnímu chování. Tyto spotřební predispozice jsou dány komplexním souhrnem uvedených přístupů – kulturním prostředím, vazbami v sociálních skupinách a vlastní individualitou spotřebitele (Koudelka, 1997). Z tohoto důvodu musí být chování spotřebitele zkoumáno s ohledem vazeb na psychologii, sociologii, mikro a makroekonomickou strukturu společnosti a další obory (Vysekalová et al., 2011).

2.3.1 Psychologie spotřebitele

Psychologický pohled ke spotřebnímu chování zkoumá vazby mezi psychikou spotřebitele a jeho chováním. Zde lze rozlišovat behaviorální přístupy, kdy se vlastní rozhodování spotřebitele považuje za jeho vnitřní duševní svět, který lze poznat pomocí pozorování a popisování reakcí spotřebitele na vnější podněty. Behaviorální přístup řeší důvody reakcí – například potlačené pudy. Jiné přístupy vysvětlují spotřebitelské chování na základě poznávání vnitřních procesů (Koudelka, 1997). Mezi psychické procesy, které ovlivňují spotřební chování, patří vnímání a pozornost, učení, paměť a zapomínání, potřeby a motivace (Vysekalová et al., 2011).

Základním motivem, který nutí lidi nakupovat, jsou potřeby. Potřeby jsou uspokojovány hmotnými a nehmotnými statky (Kušková, 2009). Nejznámější hierarchii potřeb vypracoval ve 40. letech 20. století americký psycholog Abraham Maslow (Obrázek 1). Potřeby jsou hnací silou spotřebních činností jedince a jsou výsledkem souvislostí biologického, sociálního, ekonomického a individuálního psychického života jedince (Bártová et al., 2007). Potřeby je možné třídit z různých hledisek, nejzákladnější je dělení na potřeby primární (vrozené) a sekundární (odvozené). V marketingu je potom podstatná míra uspokojení potřeb Maslow rozděluje potřeby do sedmi skupin. Uspokojení nižších potřeb je předpokladem pro naplnění vyšších potřeb (Foret, 1997).

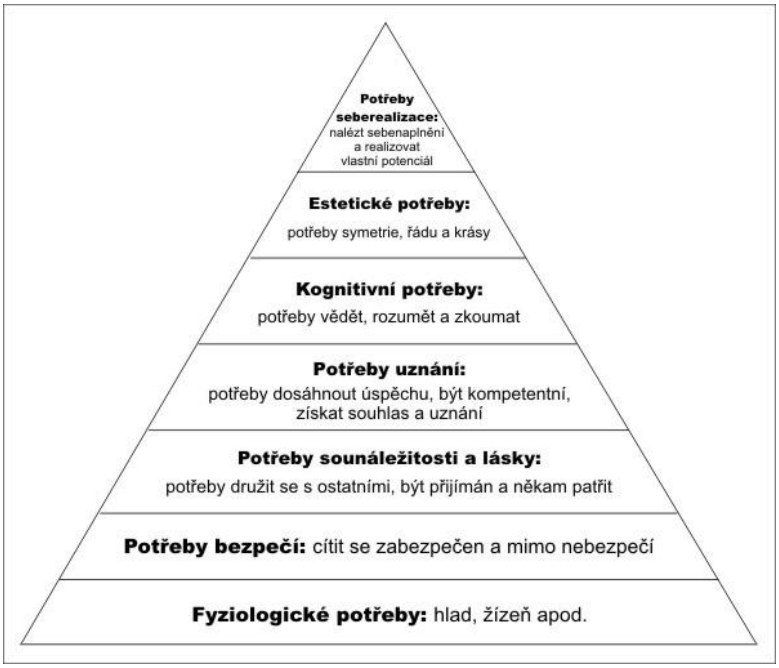

Obrázek 1: Maslowova pyramida lidských potřeb (zdroj: Vysekalová et al., 2011)

Pyramida potřeb byla kritizována za nerespektování sociálních a individuálních odlišností jedince (Foret, 1997). Dále pyramida potřeb opomíjí vlastnosti potřeb, které jsou ve svém principu nekonečné – splnění jedné potřeby vyvolává jinou (Švarcová, 2013). Z pohledu Maslowovy pyramidy potřeb je spotřební chování vnímáno jako komplexní činnost zahrnující uspokojení jak základních fyziologických potřeb, tak i potřebu zařadit se mezi určitou skupinu, potřebu seberealizace a potřebu klást si cíle a dosahovat jich (Spilková, 2012).

V současnosti jsou nejdůležitější nahodilé potřeby, které vzniknou na základě nějakého impulsu (např. vůně kávy), a uměle vyvolané potřeby, které jsou důsledkem reklamy a módy (Maslow, 1943). Kušková (2009) uvádí, že tyto dva typy potřeb vedou k nadspotřebě. Lidé si často kupují věci kvůli jejich módnosti, aniž by je opravdu potřebovali.

2.3.2 Vazba na sociologii

Z hlediska sociálního prostředí spotřebitele ovlivňují ostatní lidé a jeho příslušnost k určité sociální skupině. Sociální skupiny se dělí na primární (rodina, přátelé) a sekundární (formální skupení). Rodina hraje významný vliv v rámci nákupního chování, neboť její členové sdílí některé potřeby (např. nákup dovolené, auta) i finanční rozhodování (tvorba úspor, půjčky). Další specifickou vlastností rodiny je, že partneři na sebe většinou berou při rozhodování o nákupu ohledy, na rozdíl od obchodních vztahů (Vysekalová et al., 2011). Rodiče také do určité míry ovlivňují nákupní chování svých dětí tím, že na děti přenášejí hodnotové systémy a postoje, vzory chování, poznatky a estetické cítění. Další primární skupiny tvoří přátelé. Ti mají větší vliv na expresivní chování spotřebitele jako je styl, móda, zájmy, přijatelné spotřební chování (Bártová et al., 2007). Sekundární skupina se skládá z velkého počtu členů a jedná se například o politické strany, náboženská hnutí a další formální organizace. Rozdíly v nákupním chování jednotlivců jsou menší v rámci určité skupiny (Vysekalová et al., 2011).

2.3.3 Vazba na ekonomii

Ekonomický faktor lze rozdělit na mikroekonomický, který zkoumá hospodaření jednotlivých tržních subjektů, a makroekonomický, který se zabývá hospodařením státu jako celku (souhrn všech tržních subjektů; Ševela, 2011).

Pohled mikroekonomie

Z hlediska mikroekonomie se chováním spotřebitele zabývá neoklasická ekonomie, která definuje pojen tzv. reprezentativního spotřebitele, tedy typického spotřebitele (Ševela, 2011). V ekonomickém pojetí je spotřebitel při nákupu výrobku a služeb omezen disponibilním důchodem. Jeho cílem je tedy optimálně rozdělit svůj důchod na nákup veřejných statků tak, aby co nejlépe uspokojil své potřeby (Macáková, 2005). Spotřebitel se chová racionálně, snaží se maximálně uspokojit své vlastní potřeby

a nakupuje ty statky, které mu přinášejí větší užitek (Macáková, 2005; Ševela, 2011). Z tohoto hlediska je tedy pro spotřebitele rozhodující cena poptávaného statku a jeho rozpočet. V případě změny cen statků se změní i objem poptávaného množství statků a podobně, pokud dojde ke zvýšení či snížení příjmů spotřebitele, spotřebitel zareaguje změnou poptávaného množství (Macáková, 2005).

Rovněž rozhodování spotřebitele ovlivňuje typ statku. U normálních statků platí, že vyšší důchod vyvolá růst spotřebovávaného množství, a naopak snížení důchodu se projeví poklesem spotřebovávaného množství. Normální statky se dále dělí na nezbytné a luxusní. Poptávané množství nezbytných statků, které spotřebitel potřebuje nutně k životu (např. pitná voda, základní potraviny, bydlení), není příliš citlivé na změnu důchodu. Silně citlivé jsou na změnu důchodu tzv. luxusní statky (např. drahá auta, šperky, aj.). Zvláštní skupinu tvoří méněcenné statky, u kterých platí, že poptávané množství s růstem příjmů klesá (Macáková, 2005 a Ševela, 2011).

Kromě změny důchodu spotřebitele nebo cen statků dále mezi faktory ovlivňující poptávané množství patří ceny příbuzných produktů, vkus a preference spotřebitele, počet a věk kupujícího a očekávání spotřebitelů týkající se budoucích cen nebo dostupnosti výrobku (Jurečka a Jánošíková, 2008).

Pohled makroekonomie

Na spotřebu domácností lze však nahlížet i z makroekonomického hlediska. V reálně fungující ekonomice je konečná spotřeba domácností nejvýznamnější složkou agregátních výdajů a dělí se na tři skupiny – výdaje na statky dlouhodobé spotřeby, výdaje na statky krátkodobé spotřeby a výdaje na služby (Fuchs, 2014). V makroekonomickém pojetí lze spotřebu chápat opět jako uspokojování potřeb. Fuchs (2014) uvádí tři základní charakteristiky potřeb – potřeby jsou subjektivní pocit, odlišují se naléhavostí a jsou proměnlivé.

Výdaje na spotřebu mají podstatnou roli na straně agregátní poptávky. Spotřební výdaje jsou závislé na působení několika faktorů – disponibilního důchodu, permanentního

důchodu (dlouhodobý důchodový trend), bohatství (zda má subjekt např. ještě uložené peníze v bance), ostatních vlivů jako jsou úroveň sociálního zabezpečení, míra zdanění, inflace. Prostřednictvím Engelových zákonů bylo dokázáno, že pokud roste důchod domácností, klesá podíl výdajů na potraviny na celkových výdajích. Pokud domácnosti dosáhly určité důchodové úrovně, mohou si dovolit luxusnější nákupy a výdaje na tyto nákupy rostou rychleji než důchod. Index blahobytu národa měří podíl výdajů domácností za potraviny a říká, že čím nižší je podíl výdajů za potraviny na celkovém důchodu, tím vyšší je blahobyt národa (Fuchs, 2014).

2.3.4 Vliv kulturního prostředí

Kulturní prostředí působí na spotřebitele prostřednictvím hmotných prvků (spotřební produkty), které lze chápat jako kulturní artefakty, a jejich vazby s nehmotnými prvky (sociální normy, ideje, poznatky). Spotřebitel je potom při svém rozhodování ovlivňován svými spotřebními zvyky, kulturními hodnotami, jazykem (jeho funkcemi), symboly, rituály, body image, vnímáním času a prostoru, náboženstvím, uměním a dalšími prvky (Bártová et al., 2007). Kultura má určité základní rysy, které se promítají i do spotřebního chování. Prvním rysem je skutečnost, že kultura je naučená během života jedince a ovlivňují ji tzv. instituce kulturního učení – rodina, škola, kostel a média. Dalším rysem kultury je její přenos z generace na generaci. Třetím rysem je fakt, že kultura je sdílená mezi určitou skupinou spotřebitelů. Kultura je také diferencovaná, v různých geografických oblastech existují různé kultury. Posledním rysem je časová proměnlivost kultury (Koudelka, 1997).

2.3.5 Další faktory

Samotný nákup produktu je ovlivněn vlastnostmi produktu (vzhled, aroma, chuť, povrch, značka, obal, cen, kvalita). Důležitou roli hraje i první dojem, tedy působení emocionálních faktorů. Na rozhodnutí o nákupu mají vliv také přání a očekávání spotřebitele a platí, že nákupní rozhodnutí by se mělo co nejvíce přiblížit přáním

spotřebitele. Dalším podstatným faktorem je místo prodeje, které může vyvolávat řadu emocí, které spotřebitele ovlivňují při rozhodování o koupi. S místem prodeje souvisí i další důvody nákupního chování – společenský zážitek (nákupní a zábavní centra), vědomí vlastního já (vazba na produkty) a naplnění touhy (Vysekalová et al., 2011). Na spotřebitele dále působí i situační vlivy obchodního prostředí – sortiment, merchandising (způsob vystavení zboží v obchodě), atmosféra obchodu (počet zákazníků, vnitřní a vnější prostředí obchodu) a personál (Bártová et al., 2007). Podstatný vliv má rovněž reklama a marketing, které ovlivňují znalosti a vnímání široké škály dostupného zboží a služeb (Kušková, 2009).

2.3.6 Podobně koncipované přístupy k problematice spotřeby potravin domácností

Vývojem celkové a diferencované spotřeby potravin v letech 1995 až 2004 a vlivem změny ceny na spotřebu potravin se zabývali Štiková et al. (2006). Z hlediska typů domácností bylo zjištěno, že dlouhodobě nejvyšší spotřebu potravin vykazují domácnosti důchodců. Domácnosti důchodců jsou na stejném místě definovány jako specifická sociální skupina, jejíž členové jsou ekonomicky neaktivní, bez trvalého pracovního poměru, které mají na jedné straně nejvyšší tržní a naturální spotřebu potravin, ale současně nejnižší vydání za veřejné stravování. Výjimku zde tvoří pouze vepřové maso a sádlo se slaninou, které nejvíce spotřebovávají zemědělské domácnosti. Nejnižší spotřebu vykazují domácnosti samostatně činných osob, které pečují o více nezaopatřených dětí, protože mají nižší potřebu výživy. Kromě toho tyto domácnosti zaznamenávají vyšší spotřebu v síti veřejného stravování.

Mezi faktory, které ovlivňují spotřebu potravin, autoři zařazují např. úroveň spotřebitelských cen konkrétních potravin i potravin substitučních, cen ostatního zboží a služeb, dále úroveň příjmů, nabídku a dostupnost na trhu, reklamu a zdravotní výchovu. Faktor spotřebitelských cen je významný z hlediska prognózy spotřeby i z hlediska rozhodování o struktuře výroby a pro marketing výrobců potravin. Na závěr

autorka dodává, že spotřeba potravin v ČR v podstatě odpovídá úrovni i trendům spotřeby v ostatních zemích EU (Štiková et al., 2006).

V roce 2009 byla stejnými autory vydána studie zabývající se vlivem socioekonomických faktorů na spotřebu potravin. Bylo zaznamenáno, že vstup ČR do EU měl minimální vliv na vývoj spotřeby potravin, protože neznamenal podstatné změny v ekonomické a sociální situaci našeho obyvatelstva. Změny lze sledovat pouze u masa. Rovněž došlo k růstu spotřeby ovoce a zeleniny a poklesu spotřeby cukru. Vstup do EU měl dopad i na ceny některých komodit. Především šlo o pokles cen v důsledku značného nárůstu cenově výhodných dovozů u vepřového masa, drůbeže a vajec. Dále autoři uvádí, že domácnosti s nejvyššími příjmy vybírají z nabídky jednotlivých potravinových komodit dražší výrobky, ve většině případů také výrobky kvalitnější a s vyšší hodnotou přidané práce (Štiková et al., 2009).

V roce 2014 se Štiková zabývala vývojem spotřeby potravin v posledních 20-ti letech. Uvádí, že spotřebu potravin mimo jiné ovlivňují i sociální faktory. V této souvislosti poukazuje především na věkovou strukturu obyvatelstva. Pro mladší generaci, která nezažila nedostatečné zásobování během socialistické éry a nedokonalé možnosti skladování potravin a která své finance investuje i jiným způsobem (např. cestováním), platí, že neupřednostňuje tak výrazně potřebu výživy jako generace starší. Mladší lidé také více reagují na reklamu, ale i na zdravotní výchovu. Trendem dnešní doby je přechod od spotřeby živočišných výrobků ke spotřebě výrobků rostlinných. Vlivem změny spotřebitelských cen ve vztahu k příjmům, reklamy a zdravotní osvěty došlo ke snížení spotřeby hovězího a vepřového masa a ke zvýšení spotřeby masa drůbežího. Spotřeba ryb se zvýšila téměř o čtvrtinu (od roku 1992), ale stále neodpovídá odborným doporučením. Ve sledovaném období se rovněž zvýšila spotřeba mléčných výrobků (především sýrů, tvarohů, jogurtů aj.), což Štiková (2014) dává do souvislosti se socioekonomickými faktory a rozšířenou nabídkou v obchodní síti. Dále v uplynulých 20-ti letech došlo ke zvýšení spotřeby luštěnin, ovoce, zeleniny, nealkoholických nápojů a vína a lihovin. Naopak se snížila spotřeba vajec, cukru, výrobků z obilovin, brambor a piva. U tuků spotřeba stagnovala (Štiková, 2014).

Podobnou problematikou se zabývají i Krautová a Librová (2009) ve své studii *„Spotřeba domácností a proces individualizace v environmentální perspektivě“*. Z výsledků studie vyplývá, že velikost dopadů lidské činnosti na životní prostředí ovlivňuje nejen výroba, ale také spotřebitelské chování lidstva. Proces individualizace autorky považují za jednu z možných hybných sil rostoucí spotřeby. Ve své studii se mimo jiné odkazují na dánskou autorku Inge Røpke (2003), která poukazuje na neoddělitelnost výroby a spotřeby, čímž se i běžný konzument stává zodpovědným za dopady na životní prostředí, které sebou jeho spotřeb nese.

Spotřeba domácností se na celkové konečné spotřebě podílí více než sedmdesáti procenty (ČSÚ, Metodické poznámky, 2005). Analýza individuální spotřeby je důležitá, neboť spotřebitelé svými preferencemi mohou prostřednictvím trhu vyvolat změnu rychleji a reagovat pružněji než vládní nařízení (Třebický, 2000). Durning (1992) upozorňuje, že pro životní prostředí může být nebezpečná jak konzumentská třída, která vykazuje vysoký objem spotřeby jejích členů a tedy i vysoké zatížení přírody, tak i chudá spotřebitelská třída. Ta vzhledem k nízkému objemu spotřeby a snaze kupovat nejlevnější komodity mnohdy nedává prostor pro ohledy na přírodu. Lidská spotřeba (v měřítku celosvětovém i národním) vykazuje dlouhodobě rostoucí tendence a to přináší i zvyšující se zátěž přírody (Krautová a Librová, 2009).

Vývojem a strukturou příjmů, výdajů a spotřebou domácností v ČR se zabývala i Křížová (2008). Autorka sledovala změny ve spotřebě domácností v letech 1993 až 2000 a zjistila, že ve zpravodajském souboru Statistiky rodinných účtů (dále jen SRÚ) jsou serióznější domácnosti než v základním souboru Statistiky národních účtů (dále jen SNÚ). Liší se údaje týkající se spotřeby alkoholu, tabáku a narkotik (u domácností v rámci SNÚ je jejich spotřeba vyšší ve stejném sledovaném období). Jak autorka dále uvádí je známou skutečností, že domácnosti záměrně neuvádějí spotřebu těchto komodit a tím dochází k podhodnocení výsledků SRÚ. Při porovnání spotřebních vydání ČR s ostatními zeměmi EU-25 (data za rok 2002) je patrné, že ČR se řadí podle údajů o peněžním vydání na nákup potravin a nealkoholických nápojů mezi průměrné evropské země. Poměrně vysoký (oproti ostatním evropským zemím) je podíl výdajů za tabák a alkohol (Křížová, 2008).

Studie Kuškové (2009) vysvětluje probíhající zásadní změny ve struktuře i objemu spotřeby skutečností, že se rodiny a domácnosti zmenšují a populace stárne. Menší domácnosti mají vyšší nároky na energii a infrastrukturu a také produkují více odpadů na jednu osobu, protože nesdílí běžné vybavení s dalšími členy. Úroveň spotřeby domácností v ČR je podobná západoevropským zemím, přesto lze nalézt ještě řadu odlišností. Pro českého spotřebitele je stále ještě nejdůležitější cena, ale s růstem příjmů se více lidí zaměřuje na kvalitu. V dlouhodobém časovém horizontu bylo podstatné snížení podílu výdajů za potraviny a tím možnost využít ušetřené peněžní prostředky na jiné spotřební kategorie (rostou především náklady na bydlení a energie). Podle autorky měsíčně na osobu nejvíce utratí zaměstnanci bez dětí a důchodci. Na spotřebu dávají domácnosti 70 až 90 % svých příjmů. Výjimkou jsou domácnosti s dětmi s minimálními příjmy, ty dávají většinou za spotřebu více, než činí jejich příjmy a zadlužují se. Po revoluci došlo z hlediska spotřeby potravin k pozitivním změnám ze zdravotního hlediska. Lidé konzumují více ovoce, zeleniny a ryb. Ve srovnání s obdobím před rokem 1989 se snížila poptávka po mase, což Kušková (2009) hodnotí ze zdravotního i environmentálního pohledu kladně. Vysoký podíl tuků v mase přispívá k onemocněním kardiovaskulárního systému. Naopak vzrostla spotřeba ovoce, zeleniny a rostlinných jedlých tuků. Současně roste spotřeba biopotravin a to je důsledkem rostoucí poptávky po novém a luxusnějším zboží, zvýšeném zájmu o zdraví, zdravý životní styl a kvalitu potravin. Spotřeba domácností negativně působí na životní prostředí. Nejzávažnější dopady na životní prostředí způsobuje jídlo, bydlení a doprava. Jedním z důvodů je dovážení zboží z různých dálek. Z potravin se dováží především ovoce a zelenina (dovoz činí 62 % celkové spotřeby). Kušková (2009) uvádí, že nejen v environmentální souvislosti, je spotřeba domácností klíčovou znalostí.

Kamenický (ČSÚ, 2012) uvádí, že spotřeba domácností má významný sociální rozměr. Z tohoto hlediska výdaje domácností ovlivňuje typ domácnosti – nejlépe jsou na tom domácnosti zaměstnanců bez dětí, nejhůře pak rodiny s dětmi s minimálními příjmy a domácnosti v čele s nezaměstnanou osobou, které jsou více závislé na sociálních transferech od vlády. Největší podíl výdajů na spotřebu vykazují potraviny a nealkoholické nápoje a bydlení, voda, energie, paliva. Se zvyšujícím se příjmem

domácnosti roste zastoupení nespotřebních výdajů, především investic do nemovitostí na úkor „nezbytných“ výdajů (potraviny, nápoje, bydlení). U domácností s osobou v čele mladší 30-ti let převažují nespotřební výdaje nad výdaji na potraviny (resp. za položku „Bydlení, voda, energie, paliva“). Váha nespotřebních výdajů klesá na minimum u domácností 40-ti letých, u starších domácností ale mírně roste. Častěji než investice do nemovitostí jde však o dary příbuzným. U domácností s nejvyššími i nejnižšími příjmy jsou na podobné úrovni podíly vydání za alkoholické nápoje a tabák. Ačkoli příjmy těchto domácností mají odlišnou úroveň, za tato vydání vynakládají obdobnou část.

Evropská agentura životního prostředí (EEA, Spotřeba domácností, 2012) uvádí, že spotřebu ovlivňují rostoucí příjmy, globalizace ekonomiky, průlomové technologie, klesající velikost domácností, stárnoucí populace a také zvyky a kultura. Evropská spotřeba, která celkově zahrnuje jídlo, bydlení, mobilitu a cestovní ruch má stále větší podíl na environmentálních vlivech a dopadech po celém světě v důsledku rostoucího globálního obchodu. Stravovací a pitné návyky obyvatel vyvíjí značný tlak na životní prostředí přímo – v důsledku cestování po obchodech, skladování, vaření, produkci odpadů i nepřímo – výrobou, zpracováním a dopravou potravin. Udržitelnou spotřebou se zabývá i Agenda 21, programový dokument pro udržitelný rozvoj přijatý na konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji (UNCED) v Rio de Janeiru v roce 1992. Její mnohé iniciativy a opatření byly přijímány i na národní, regionální či místní úrovni (např. v rámci Místní Agendy 21). V roce 2012 na konferenci Rio + 20 byl přijat 10-ti letý rámec programů udržitelné spotřeby a produkce.

V rámci EU byl v roce 2011 přijat *Plán pro Evropu účinněji využívající zdroje* (Roadmap to a Resource Efficient Europe), který definuje cíle do roku 2020. V roce 2013 byl přijat Sedmý akční program, jehož cílem je snížit environmentální vliv evropské spotřeby, která přesahuje hranice států. Spotřeba domácností představuje 60 % HDP EU-28. Podíl výdajů za potraviny a nealkoholické nápoje představuje 13 % spotřeby domácností (EEA, Consumption, 2015).

Problematika spotřeby potravin se objevuje i ve strategickém dokumentu Ministerstva zdravotnictví – *Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu*

obyvatelstva ČR (2002) vytvořeného v souvislosti s programem Světové zdravotnické organizace *Zdraví pro všechny ve 21. století* (dále jen *Zdraví 21*). Výrazným faktorem, který určuje zdravotní stav populace, je ve vyspělých státech s tržní ekonomikou socioekonomická úroveň lidí spojená s vysokou úrovní vzdělání. Spotřeba potravin je řešena v rámci cíle *11 Zdravější životní styl.* Tento cíl se zaměřuje na životní styl, který významně ovlivňuje zdraví obyvatel. Na neuspokojivém zdravotním stavu má výrazný podíl nevhodná skladba výživy, především nadměrný energetický příjem, převaha živočišných tuků, jednoduchých cukrů, soli a stále ještě nedostatečná konzumace vlákniny, zeleniny a ovoce. I když v posledních letech došlo ve spotřebě potravin k několika pozitivním změnám jako je zvýšení spotřeby zeleniny, ovoce, drůbežího masa a pokles spotřeby vepřového masa, trvanlivých salámů, másla, vajec, cukru. Prostřednictvím konzumace vhodných potravin lze snížit riziko mnoha chorob a zemědělská a potravinářská produkce těchto potravin může přispívat k trvale udržitelnému rozvoji a zdravému životnímu prostředí. Konkrétně je spotřeba potravin řešena v cíli *11. 2. Zvýšit nabídku, cenovou dostupnost a dosažitelnost biologicky hodnotných, hygienicky a zdravotně nezávadných potravin (tzv. bezpečných potravin),* aktivita *11. 2. 6. Sledovat spotřebu potravin*. V rámci cíle 11. 2. je ve strategii řešen vysoký podíl výdajů v rodinném rozpočtu za spotřebu potravin, což většinou vede k nákupu levných potravin, u kterých sortiment a nutriční složení nemusí být v některých obdobích roku plně ve shodě s výživovými doporučeními. Spotřeba zeleniny je asi na 60 % doporučení, spotřeba ovoce asi na 65 % doporučení a mléka asi na 60 % doporučení. Oproti tomu spotřeba masa je asi o 20 % vyšší, než je doporučení. I přes poměrně široký trh potravin, problémem stále zůstává dostupnost především zeleniny, ovoce, mléka a mléčných výrobků pro sociálně slabší vrstvy obyvatel a nevhodné stravovací návyky. Při plnění cíle 11. 2. budou sledovány ukazatele cenového indexu vybraných potravin, hlášení alimentárních onemocnění a incidence mikrobiální kontaminace potravin, výskytu patogenních mikroorganizmů v potravinách na trhu v ČR, a počet potravin nového typu na trhu v ČR (Zdraví 21 – Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR, 2012).

3 METODICKÉ POSTUPY

Tato kapitola je zaměřena na identifikaci vybraných analyzovaných územních jednotek a indikátorů (podkapitola 3.1) a na vysvětlení postupů shlukové analýzy, která je hlavní metodou práce (podkapitola 3.2).

3.1 Vymezení regionů a volba indikátorů

3.1.1 Vymezení zájmových regionů

Základní zkoumanou a analyzovanou územní jednotkou byly regiony soudržnosti. Tyto územní jednotky vznikly v EU v roce 1988 v souvislosti se zavedením tzv. nomenklatury územních statistických jednotek *(*z francouzštiny *La Nomenclature des Unités territoriales statistiques)*. Územní jednotky NUTS byly legislativně upraveny v Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1059/2003 ze dne 26. května 2003 o vytvoření společné klasifikace územních statistických jednotek (Wokoun et al., 2008). Tento systém byl zaveden pro statistické účely, pro potřeby zařazení regionů různé úrovně pod cíle regionální strukturální politiky EU a pro vyrovnávání regionálních disparit regionální politikou EU (Tomšík, 2009).

V ČR byla nomenklatura územních statistických jednotek přijata v roce 1999 zákonem č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje. Struktura NUTS je hierarchická a komplementární, každá řádově vyšší jednotka je tvořena určitým počtem jednotek nižších. Jednotlivé úrovně NUTS jsou děleny podle počtu obyvatel, v Nařízení EP a Rady (ES) č. 1059/2003 o společné klasifikaci územních jednotek jsou stanoveny minimální a maximální počty obyvatel pro tři základní úrovně NUTS. V ČR úroveň NUTS 0 a NUTS 1 představuje celý stát, NUTS 2 regiony soudržnosti a NUTS 3 kraje ČR (Wokoun et al., 2008). Podrobnější členění spočívá v ustanovení jednotek LAU tzv. místních administrativních jednotek, toto členění však není zavedeno ve všech státech a závisí na zvážení každého členského státu (Tomšík, 2009). Regiony soudržnosti slouží pro potřeby spojené s koordinací a realizací podpory hospodářské,

sociální a územní soudržnosti (zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, § 15).

Dané územní jednotky byly pro práci vybrány z důvodu dostupnosti dat týkajících se spotřeby potravin, které jsou pravidelně zjišťovány pouze na této regionální úrovni. Data byla dostupná ve zpravodajském souboru Statistiky rodinných účtů (ČSÚ, Skupiny peněžních vydání, 2015).

3.1.2 Výběr socioekonomických a demografických indikátorů

Pro analýzu socioekonomických a demografických souvislostí spotřeby potravin bylo vybráno šest indikátorů. Tyto indikátory by měly odrážet socioekonomickou a demografickou situaci regionů.

Konkrétně byly vybrány tyto indikátory:

- počet dětí/domácnost – průměrný počet vyživovaných dětí na jednu domácnost,
- saldo migrace na 1000 obyvatel – rozdíl mezi počtem přistěhovalých a vystěhovalých přepočítaný na 1000 obyvatel,
- průměrná pracovní neschopnost – v %, počítáno jako počet kalendářních dnů pracovní neschopnosti ve sledovaném období násobeno 100, děleno průměrným počtem osob nemocensky pojištěných, násobeno počtem kalendářních dnů sledovaného období,
- podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva – v %, počítáno jako počet absolventů vysokých škol děleno obyvatelstvo ve věku 15 a více let,
- počet vyplacených dávek na bydlení – přepočítáno na 100 ekonomicky aktivních osob,
- index závislosti II – v %, počítáno jako podíl obyvatelstva ve věkové skupině 65 a více let a obyvatelstva ve věkové skupině 15–64 let.

Tři indikátory (saldo migrace, index závislosti II, podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva) byly vybrány na základě indikátorů definovaných ve SRR 2014–2020 pro sledování regionálních disparit a SRUR. Zbylé tři indikátory se týkaly pracovní

neschopnosti, počtu dětí na domácnost a počtu vyplacených dávek na bydlení v regionech soudržnosti. Datovým zdrojem indikátorů byla data veřejně přístupná na webových stránkách Českého statistického úřadu (dále ČSÚ) a Veřejné databáze ČSÚ. U některých indikátorů bylo nutné hodnoty indikátorů přepočítat, neboť byly dostupné pouze na krajské úrovni. Data indikátorů byla aktuální k časovému okamžiku 31. 12. 2014. Výjimku představoval pouze indikátor podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva, který byl uveden za rok 2011. U tohoto indikátoru byla data dostupná pouze z posledního Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011.

3.1.3 Výběr indikátorů spotřeby potravin domácností

Sjednocujícím znakem domácnosti je trvalé bydlení v jednom domě. Od roku 1961 jsou pro statistické účely vytvořeny tři druhy domácností – bytová, hospodařící a cenzová. Bytovou domácnost tvoří soubor osob, které trvale bydlí v jednom bytě, a může se jednat o jednu nebo více hospodařících domácností. V hospodařící domácnosti osoby trvale bydlící v jednom bytě společně hospodaří. Naproti tomu cenzová domácnost je charakteristická příbuzenskými vztahy nebo jinými vztahy jako např. uživatel bytu a podnájemník (Kalibová, 2005). Cenzové domácnosti se dále člení na úplné rodinné (manželé nebo druh a družka a děti, bezdětný pár), neúplné rodinné (jeden rodič s dítětem/dětmi), vícečlenné nerodinné (není úplnou ani neúplnou domácností, tvoří ji více osob) a domácnosti jednotlivce (Koschin, 2005).

Pro shlukovou analýzu spotřeby potravin domácností bylo použito třídění potravin dle tzv. klasifikace individuální spotřeby podle účelu CZ-COICOP (použité v SRÚ). Tato klasifikace třídí individuální spotřebu do oddílu, skupin a tříd. V této práci byl využit oddíl 01 Potraviny a nealkoholické nápoje a 02 Alkoholické nápoje, tabák a narkotika a jejich podrobnější členění (ČSÚ, Klasifikace individuální spotřeby – Systematická část, 2014).

Konkrétně bylo v práci zahrnuto toto dělení spotřeby:

- pekárenské výrobky, obiloviny,
- maso,
- ryby,
- mléko, sýry, vejce,
- oleje a tuky,
- ovoce,
- zelenina, brambory,
- cukr, marmeláda, med, čokoláda, cukrovinky a cukrářské výrobky,
- potravinářské výrobky a přípravky,
- nealkoholické nápoje,
- alkoholické nápoje,
- tabák.

Zdrojem těchto indikátorů spotřeby potravin byla SRÚ prováděná v rámci šetření ČSÚ. Všechny indikátory byly aktuální k 31. 12. 2014.

3.2 Analytické postupy

3.2.1 Metoda shlukové analýzy

Metody shlukové analýzy je využíváno v mnoho oborech, např. psychologii a biologii. Řezanková et al. (2009) definují cíl této statistické metody jako zařazení objektů do shluků tak, aby dva objekty stejného shluku si byly více podobné, než dva objekty z různých shluků. Pro vzniklé shluky platí podmínka homogenity objektů v rámci jednoho shluku a heterogenity objektů patřících k různým shlukům. Další podmínka, která ale není vždy nutná, říká, že každý objekt náleží s jistotou právě do jednoho shluku (Minařík et al., 2013).

Vstupem pro shlukování je datová matice, která obsahuje informace o objektech (případy, jednotky) a jejich vlastnostech (indikátorech). Tyto indikátory mohou být číselného, ordinálního či nominálního charakteru. Dále lze znaky dělit na symbolické

(např. interval hodnot) či tzv. fuzzy (k dispozici není jedna konkrétní hodnota). Příkladem fuzzy znaku může být dvojice hodnot, kdy jedna určuje střed hodnot a druhá rozpětí (Řezanková et al., 2009). V této práci vstupní datová matice obsahuje pouze číselné (kvantitativní) znaky.

Na základě předmětu shlukování lze shlukovat objekty i proměnné (indikátory). Další možností je současné shlukování objektů i proměnných nebo shlukování kategorií nominálních proměnných (Hebák, 2007). V práci bylo provedeno pouze shlukování objektů.

Metody shlukové analýzy lze dělit na metody rozkladu a metody hierarchické. Metody rozkladu jsou někdy zařazovány k metodám nehierarchickým či jsou s nimi ztotožňovány. Jde o metody založené na zařazení objektů do předem stanoveného počtu shluků (Řezanková et al., 2009). V rámci této práce nebudou podrobněji rozebírány. Cílem hierarchickým metod je vytvoření hierarchie skupin objektů. Hierarchické metody se dále dělí na aglomerativní (postupné shlukování objektů) a divizivní (postupné rozdělování množiny objektů do podmnožin). V této práci bylo využito metody hierarchického aglomerativního shlukování. Princip této metody spočívá v tom, že shlukování objektů probíhá postupně na základě matice vzdáleností (podobnosti). Počet všech kroků je *n-1*, kde *n* je počet shlukovaných objektů. V prvním kroku máme *n* jednoprvkových shluků, v každém dalším kroku se počet shluků sníží o jeden a v posledním kroku (*n-1)* dostaneme jeden shluk o *n* prvcích. Opakem hierarchického aglomerativního shlukování je hierarchické divizivní shlukování. U divizivní procedury tvoří všechny objekty na počátku jeden shluk a na konci shlukování potom každý objekt vytváří jednoprvkový shluk (Minařík et al., 2013).

Základním problémem shlukové analýzy je měření podobnosti/nepodobnosti objektů. Toho může být docíleno použitím matice podobnosti (na diagonále jedničky) nebo matice vzdálenosti (na diagonále nuly). U kvantitativních dat se pro zjištění vztahu mezi dvěma objekty používají zejména míry vzdáleností. Ty jsou založeny na tom, že objekty jsou zasazeny do prostoru, kde jednotlivé proměnné představují souřadnice. K nejvyužívanějším typům vzdálenosti patří euklidovská metrika, čtvercová euklidovská metrika, manhattanská m. a další (Řezanková et al., 2009). Shluková

analýza v této práci měřila podobnost/nepodobnost objektů na základě matice vzdálenosti. Jako míra vzdálenosti byla použita čtvercová euklidovská metrika.

Dalším problémem je určit podobnost mezi shluky. Toho se využívá u hierarchického shlukování, kdy se shluky spojují postupně na základě podobnosti. U kvantitativních dat lze využít vzdálenost založenou na průměrech, vzdálenost nejbližšího souseda, vzdálenost nejvzdálenějšího souseda, vzdálenost průměrného souseda či Wardovu metodu. Wardova metoda, která byla použita v případě této práce, je založena na spojení shluků, u nichž je přírůstek celkového vnitroskupinového součtu čtverců odchylek jednotlivých hodnot od shlukového průměru minimální.

Výsledky hierarchického shlukování lze graficky zachytit speciálním grafem, tzv. dendrogramem. Dendrogram je stromový graf, který znázorňuje postupné shlukování jednotlivých objektů i shluků vytvořených v předchozích krocích (Hebák, 2007).

Stejně jako jiné statistické metody i shluková analýza se potýká s řadou nedostatků a její zpracování s sebou nese rizika. Jedním z možných rizik je neexistence shluků (nepodobnost objektů) a subjektivita tvorby shluků (Minařík et al., 2013). Výsledek shlukování je ovlivněn výběrem proměnných. Důležitým krokem před shlukováním je předzpracování dat. To spočívá především v identifikaci závislosti proměnných (korelace), příp. vážení hodnot, standardizaci a identifikaci odlehlých hodnot a chybějících dat (Řezanková et al., 2009). Výsledky shlukové analýzy je rovněž nutné interpretovat, protože tato analýza interpretaci sama neposkytuje. Shluková analýza také citlivě reaguje na použité metriky vzdáleností i způsoby shlukování – výsledkem potom může být u stejných vstupních dat různý počet shluků (Minařík et al., 2013).

V aplikační části diplomové práce byly zpracovány dvě shlukové analýzy. První shluková analýza byla zaměřena na vytvoření shluků mezi regiony soudržnosti na základě jejich podobnosti v šesti vybraných socioekonomických a demografických indikátorech.

Druhá shluková analýza se týkala spotřeby potravin. Zde byly regiony soudržnosti shlukovány na základě jejich podobnosti ve 12-ti skupinách (indikátorech) potravin.

V práci bylo využito tzv. smíšeného výzkumu (kombinace kvantitativního a kvalitativního výzkum; Hendl, 2005). Metoda shlukové analýza představovala kvantitativní typ výzkumu. Kvantitativní výzkum je zaměřen na rozsah výskytu, frekvenci a intenzitu sociálních jevů (Surynek, 2001). Interpretace výsledků shlukových analýz byla provedena prostřednictvím kvalitativní analýzy. Surynek (2001) uvádí, že kvalitativní výzkum bývá většinou doplňkem výzkumu kvantitativního a jeho úkolem je odhalovat neznámé skutečnosti o sociálních a psychologických jevech. Obecně je kvalitativní výzkum jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace (Strauss a Corbinová, 1999). Hendl (2005) uvádí, že lze využít výhod obou výzkumů. Cílem kvantitativního výzkumu je statistický popis, predikce nebo verifikace příčinných hypotéz standardizovaných kvantifikovatelných dat pomocí statistické analýzy. Úkolem kvalitativního výzkumu je explorace a statistický popis případů, zabývá se texty, slovy a obrazy a využívá především interpretativní metody hledání témat a pravidelností v narativních datech.

Společně s touto metodou smíšeného výzkumu byla použita metoda geografických informačních systémů, která sloužila ke grafickému zpracování výstupů regionální analýzy.

3.2.2 Metodika statistiky rodinných účtů

Statistika rodinných účtů je šetření prováděné každoročně Českým statistickým úřadem. SRÚ sleduje hospodaření soukromých domácností a je jediným zdrojem, který podává informace o výši vydání domácností a struktuře jejich spotřeby uspořádaných podle různých hledisek.

Toto šetření je prováděno na vzorku 3000 domácností, které jsou vybrány záměrným kvótním výběrem. Domácnost je definována jako soubor osob společně bydlících, které se společně podílejí na úhradě základních výdajů (na výživu, provoz domácnosti, údržbu bytu apod.) – jádrem těchto domácností je zpravidla rodina, ale může to být i jednotlivec. Vzorek 3 000 domácností je vybrán tak, aby jeho složení podle zvolených

výběrových znaků odpovídalo struktuře domácností v ČR. Stanovené kvóty vychází z výsledků šetření Životní podmínky, které opět provádí ČSÚ. Údaje SRÚ jsou zjišťovány metodou průběžných záznamů a domácnostem je za ně vyplácena peněžní odměna (ČSÚ, Statistika rodinných účtů, 2015).

Spotřeba je v rámci SRÚ tříděna do skupin a podskupin dle tzv. klasifikace individuální spotřeby podle účelu CZ-COICOP *(Classification of Individual Consumption by Purpose)*. Klasifikace CZ-COICOP je závazná pro statistická zjišťování prováděná podle zákona č.89/1995 Sb., o státní statistické službě a dále v případech, kde tak stanoví zvláštní právní předpis (ČSÚ, Metodická část CZ-COICOP(99), 2014).

4 APLIKAČNÍ ČÁST

V úvodu aplikační části je uvedena základní charakteristika jednotlivých regionů soudržnosti. Dále byly provedeny dvě shlukové analýzy pomocí softwaru Statistica 12. První shluková analýza se zabývala rozdělením územních jednotek do shluků z hlediska zvolených socioekonomických a demografických indikátorů. Cílem druhé shlukové analýzy bylo rozdělit územní jednotky podle výdajů za jednotlivé skupiny potravin. Na základě obou provedených shlukových analýz byly interpretovány zjištěné výsledky a z nich vyplývající závěry.

4.1 Vymezení územních jednotek

Analyzovanou územní jednotkou byly regiony soudržnosti tzv. NUTS 2 (Obrázek 2). Tyto územní jednotky byly pro práci vybrány z důvodu dostupnosti dat spotřeby potravin na úrovni daných územních jednotek a byly použity v obou shlukových analýzách.

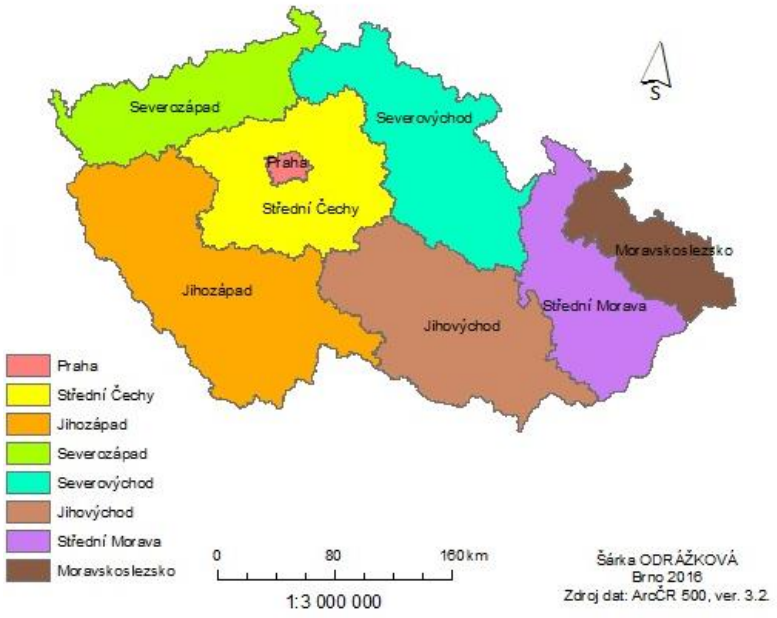

Obrázek 2: Regiony soudržnosti v ČR (zdroj: vlastní zpracování, ArcGIS)

4.1.1 Stručná charakteristika jednotlivých regionů soudržnosti

NUTS 2 Praha

Území regionu soudržnosti Praha je tvořeno hlavním městem Praha. Sousedícím regionem soudržnosti jsou Střední Čechy, které Prahu zcela obklopují. Praha má sama o sobě specifické postavení mezi regiony ČR, neboť je hlavním městem státu a současně krajem i regionem soudržnosti. Z toho plyne i její postavení přirozeného centra politiky, mezinárodních vztahů, vzdělávání, kultury a ekonomiky (ČSÚ, Charakteristika hlavního města Prahy, 2015). Praha je také statutárním městem, je členěna na 22 správních obvodů a 57 autonomních městských částí. Rozloha Prahy je 496 km^2 a k 31. 12. 2014 zde žilo 1 259 079 obyvatel, což je 12 % obyvatel státu (ČSÚ, Základní údaje o NUTS 1 a NUTS 2, 2005).

Od roku 2010 Praha přišla o své postavení nejlidnatějšího kraje a předstihl ji v tomto směru Středočeský kraj. Z hlediska demografické situace je pro Prahu typické postupné zvyšování průměrného věku a naděje dožití, vysoký index stáří a migrační přírůstek. Migrační přírůstek je tvořen především lidmi v produktivním věku, kteří se sem stěhují z důvodu uplatnění na trhu práce a převažují mezi nimi cizí státní příslušníci.

Praha je rovněž hospodářským centrem státu, neboť zde sídlí hlavní orgány státní správy i většina finančních institucí a zahraničních firem. Ekonomický výkon tohoto regionu se stabilně pohybuje kolem 25 % hrubého domácího produktu (dále jako HDP) ČR. Prahu lze také považovat za největší regionální trh práce v ČR. S tím souvisí i nejnižší míra nezaměstnanosti v porovnání se zbytkem ČR. Z hlediska odvětvové struktury v Praze převažují služby (více než 80 % přidané hodnoty). Významnou oblastí ekonomiky je cestovní ruch.

Další výhodou Prahy je její výborná dopravní dostupnost, jelikož je centrem všech dálničních tras a mezinárodním železničním uzlem. Také jsou zde k dispozici osobní i nákladové letiště a městská hromadná doprava zahrnující metro, tramvaje a autobusy.

Slabou stránkou tohoto regionu je problém znečištěného ovzduší. Největšími znečišťovateli ovzduší v Praze jsou doprava a výroba elektřiny a tepla (ČSÚ, Charakteristika hlavního města Prahy, 2015).

NUTS 2 Střední Čechy

Region soudržnosti Střední Čechy se rozkládá na ploše 11 016 km^2 a obklopuje NUTS 2 Prahu (ČSÚ, Základní údaje o NUTS 1 a NUTS 2, 2005). Sousedícími regiony soudržnosti jsou Severozápad, Jihozápad, Severovýchod a Jihovýchod. Území regionu soudržnosti Střední Čechy je shodné s územím Středočeského kraje.

K 31. 12. 2014 v tomto regionu žilo 1 315 299 obyvatel. Střední Čechy mají intenzivní sociálně – ekonomické vazby na Prahu a do jisté míry tvoří metropolitní zázemí hlavního města. Demografická situace je příznivá, od poloviny 90. let 20. století dochází k přírůstku obyvatel stěhováním především díky dobré poloze regionu.

Stejně jako v Praze, i ve Středních Čechách je nejvíce obyvatel zaměstnáno ve službách. Nezaměstnanost je ve Středních Čechách podprůměrná (5,1 % v roce 2014) a HDP regionu představuje 11,3 % HDP ČR.

Dále je pro region typická rozvinutá zemědělská a průmyslová výroba. Z hlediska průmyslu má zde významné zastoupení strojírenství, chemie a potravinářství. V zemědělské produkci jsou v regionu příznivé podmínky pro pěstování pšenice, ječmene, cukrovky, v příměstských částech pro pěstování ovoce, zeleniny a květin.

Dopravní síť Středních Čech je po Praze nejhustší a nejpřetíženější v ČR. NUTS 2 Střední Čechy disponují významnými železničními a silničními tranzitními sítěmi a vodní dopravou (ČSÚ, Charakteristika Středočeského kraje, 2016).

NUTS 2 Jihozápad

Region soudržnosti Jihozápad vznikl sloučením Jihočeského a Plzeňského kraje. Rozloha celého regionu je 17 618 km^2, což z něj činí největší region soudržnosti

z hlediska rozlohy (ČSÚ, Základní údaje o NUTS 1 a NUTS 2, 2005). Sousedícími regiony soudržnosti jsou Severozápad, Střední Čechy a Jihovýchod.

K 31. 12. 2014 žilo v regionu soudržnosti Jihozápad 1 212 423 obyvatel. Z hlediska demografické situace v tomto regionu dochází spíše k přirozenému úbytku obyvatel, který je částečně kompenzován kladným migračním přírůstkem.

HDP regionu soudržnosti Jihozápad představovalo v roce 2014 asi desetinu HDP celé ČR a míra nezaměstnanosti byla 5,5 % (ČSÚ, Vybrané ukazatele podle regionů soudržnosti NUTS 2 v roce 2014, 2014).

Území Jihočeského kraje je typické zemědělskou (obiloviny, pícniny, olejniny, brambory) a živočišnou výrobou (skot, prasata). Dlouholetou tradici zde má rybníkářství. Tento kraj není bohatý na nerostné suroviny, přírodní bohatství zde představují lesy (ČSÚ, Charakteristika Jihočeského kraje, 2015).

Toto kompenzuje Plzeňský kraj, který je druhou součástí regionu soudržnosti Jihozápad, a který má zásoby nerostných surovin a potenciál pro zpracovatelský průmysl (ČSÚ, Charakteristika Plzeňského kraje, 2015).,

NUTS 2 Severozápad

Tento region soudržnosti vznikl spojením Karlovarského a Ústeckého kraje a nachází se u hranic ČR s Německem. Rozloha celého regionu soudržnosti Severozápad je 8 649 km^2 (ČSÚ, Základní údaje o NUTS 1 a NUTS 2, 2005). Sousedícími regiony soudržnosti jsou Jihozápad, Střední Čechy a Severovýchod.

K 31. 12. 2014 zde žilo celkem 1 123 265 obyvatel. Přirozený i migrační pohyb v regionu soudržnosti je záporný.

Podíl HDP regionu soudržnosti Severozápad na celkovém HDP ČR v roce 2014 byl 7,9 % a to je nejméně v porovnání s ostatními regiony soudržnosti. Míra nezaměstnanosti v roce 2014 byla nejvyšší ze všech NUTS 2 a dosahovala hodnoty 8,7 % (ČSÚ, Vybrané ukazatele podle regionů soudržnosti NUTS 2 v roce 2014, 2014).

Pro Karlovarský kraj jsou charakteristické zdroje léčivých pramenů a přírodních minerálních vod, proto je zde velmi rozšířeno lázeňství a lázeňský cestovní ruch (ČSÚ, Charakteristika Karlovarského kraje, 2015).

Ústecký kraj je značně rozdílný z hlediska hospodářské struktury, celkově se v tomto kraji rozšířila energetika, strojírenství, těžba uhlí, chemický a sklářský průmysl, produkce chmele, zeleniny, ovoce i vína. Ústecký kraj je bohatý na nerostné suroviny, především ložiska hnědého uhlí, sklářského a slévárenského písku a stavebního kamene. Průmyslový výroba v minulosti měla a dosud má výrazně negativní dopad na kvalitu životní prostředí Ústeckého kraje. Ústecký kraj je také s hlediska polohy významnou evropskou dopravní spojnicí, protože spojuje sever a jih Evropy mezinárodní silniční trasou E 55 (ČSÚ, Charakteristika Ústeckého kraje, 2016).

NUTS 2 Severovýchod

Region soudržnosti Severovýchod vznikl sloučením Libereckého, Královéhradeckého a Pardubického kraje a sousedí s NUTS 2 Severozápad, Střední Čechy, Jihovýchod a Střední Morava. Region soudržnosti Severovýchod zabírá plochu 12 440 km^2 (ČSÚ, Základní údaje o NUTS 1 a NUTS 2, 2005).

Ke konci roku 2014 počet obyvatel dosahoval v regionu soudržnosti 1 506 813 a NUTS 2 Severovýchod měl kladný přirozený přírůstek.

Podíl HDP regionu soudržnosti Severovýchod v roce 2014 na celostátním HDP byl 11,8 % a obecná míra nezaměstnanosti dosahovala 6,3 % (ČSÚ, Vybrané ukazatele podle regionů soudržnosti NUTS 2 v roce 2014, 2014).

Liberecký kraj je charakteristický zásobami kvalitních slévárenských a sklářských písků a svým průmyslovým charakterem, který je orientován především na textilní průmysl, sklo a bižuterii. Tento kraj je rovněž významný pestrostí přírodních ekosystémů, vysokou koncentrací chráněných území a botanicky a zoologicky významných lokalit, což přispívá k cestovnímu ruchu kraje (ČSÚ, Charakteristika Libereckého kraje, 2015).

Královéhradecký kraj je charakterizován jako zemědělsko-průmyslový s bohatě rozvinutým cestovní ruchem. V průmyslu dominuje zpracovatelský průmysl (motorová vozidla, elektrická zařízení, textilní výroba), kraj však nepatří mezi stěžejní průmyslové oblasti v rámci ČR. V zemědělské výrobě převažuje pěstování obilovin, řepky a kukuřice, cukrovky, ovoce a zeleniny, v živočišné výrobě se jedná především o chov skotu a prasat. Více než pětinu rozlohy Královéhradeckého kraje pokrývají chráněná území, např. Krkonošský národní park, CHKO Broumovsko (ČSÚ, Charakteristika Královéhradeckého kraje, 2016).

Pardubický kraj se vyznačuje rozmanitostí průmyslové a zemědělské výroby. Z průmyslu převažuje zejména chemický a energetika. Negativním projevem nepříznivé ekonomické situace je útlum bytové výstavby v kraji. Pro další rozvoj kraje je významná jeho poloha z hlediska dopravního spojení – významné železniční uzly, silniční a dálniční tratě (ČSÚ, Charakteristika Pardubického kraje, 2015).

NUTS 2 Jihovýchod

Region soudržnosti Jihovýchod vznikl sloučením Jihomoravského kraje a kraje Vysočina. Sousedícími regiony soudržnosti jsou Severovýchod, Jihozápad, Střední Čechy a Střední Morava. Rozloha Jihovýchodu je 13 991 km^2, je tedy druhým největším regionem soudržnosti (ČSÚ, Základní údaje o NUTS 1 a NUTS 2, 2005).

Koncem roku 2014 byl počet obyvatel regionu 1 682 748, přirozený i migrační přírůstek regionu byl kladný.

V roce 2014 podíl HDP regionu soudržnosti Jihovýchod na HDP ČR byl 14,9 %, tedy kromě Prahy nejvyšší ze všech regionů soudržnosti. Obecná míra nezaměstnanosti v roce 2014 byla 5,9 % (ČSÚ, Vybrané ukazatele podle regionů soudržnosti NUTS 2 v roce 2014, 2014).

Jihomoravský kraj má významný ekonomický potenciál, dominantní postavení má zpracovatelský průmysl, obchod a opravy spotřebního zboží a tzv. komerční služby. Tradičním odvětvím kraje je zemědělství zaměřené především na produkci obilovin,

řepky a cukrovky, ale významné je i vinařství, ovocnářství a zelinářství. V rámci živočišné výroby se Jihomoravský kraj specializuje na chov prasat a drůbeže (ČSÚ, Charakteristika Jihomoravského kraje, 2016). Tento kraj je považován za křižovatku Evropy, významnou dopravní polohu má především Brno.

Pro Vysočinu je charakteristická rozdrobená sídelní struktura, která v některých případech negativně přispívá k vylidňování menších obcí a odchodu mladých a kvalifikovaných obyvatel. Ekonomická výkonnost Vysočiny však zaostává za celorepublikovým průměrem. Z průmyslové výroby má v kraji význam odvětví strojírenské a kovodělné, dřevozpracující, potravinářské a energetika. Významné postavení má zemědělství a velkovýrobní způsob hospodaření (produkce brambor, olejnin, pastevní chov skotu). Kraj má strategickou dopravní polohu, silniční a železniční síť jsou významné z hlediska vnitrostátního i celoevropského pohledu (ČSÚ, Charakteristika kraje Vysočina, 2016).

NUTS 2 Střední Morava

Region soudržnosti Střední Morava se skládá ze dvou krajů – Olomouckého kraje a Zlínského kraje. Sousedícími regiony soudržnosti jsou Moravskoslezsko, Severovýchod a Jihovýchod. Rozloha NUTS 2 Střední Morava je 9 123 km^2 (ČSÚ, Základní údaje o NUTS 1 a NUTS 2, 2005). V roce 2014 měl tento region 1 220 972 obyvatel. Za rok 2014 docházelo v regionu k přirozenému i migračnímu úbytku.

Podíl HDP regionu soudržnosti Střední Morava na HDP ČR byl 9,6 % a obecná míra nezaměstnanosti činila 6,9 % v roce 2014 (ČSÚ, Vybrané ukazatele podle regionů soudržnosti NUTS 2 v roce 2014, 2014).

Olomoucký kraj je průmyslovou oblastí s rozvinutými službami. Z hlediska průmyslu je zde rozvinutý textilní a oděvní průmysl, výroba strojů a zařízení, průmysl optiky a optických zařízení a další. Jižní a centrální část kraje patří mezi oblasti s nejúrodnější půdou a kraj je typický pěstováním ječmene jarního, pšenice ozimé, řepky i technické

cukrovky. Dopravní dostupnost zajišťuje především hustá železniční síť a silniční síť, která je hustější v jižní části kraje. Možnosti dalšího rozvoje kraje lze vidět v jeho výhodné poloze, dopravní dostupnosti, rozvinuté infrastruktuře, dostatku kvalifikovaných pracovních sil i vstupu zahraničních investorů (ČSÚ, Charakteristika Olomouckého kraje, 2016).

Zlínský kraj není bohatý na nerostné suroviny, avšak celorepublikový význam mají ložiska štěrkopísků. Ekonomika v kraji byla a je založena především na zhodnocování vstupních surovin a polotovarů a průmyslový potenciál tvoří podniky zpracovatelského průmyslu (především kovodělného a dřevozpracujícího průmyslu). Půdy v tomto kraji nejsou úrodné, více než polovina půdního fondu jsou nezemědělské půdy. Zlínský kraj má velkou rozlohu chráněného území, největší jsou CHKO Beskydy a CHKO Bílé Karpaty. Atraktivita kraje vyplývá převážně z množství přírodních, kulturních a historických památek (ČSÚ, Charakteristika Zlínského kraje, 2016).

NUTS 2 Moravskoslezsko

Region soudržnosti Moravskoslezsko se tvořen pouze Moravskoslezským krajem. Tento region, který zabírá plochu 5 535 km^2, je druhým nejmenším regionem soudržnosti z hlediska rozlohy po NUTS 2 Praha (ČSÚ, Základní údaje o NUTS 1 a NUTS 2, 2005). Tento region tvoří okrajovou část ČR a sousedícím regionem soudržnosti je Střední Morava.

Ke konci roku 2014 v Moravskoslezsku žilo 1 217 676 obyvatel. Opět v tomto regionu docházelo k přirozenému i migračnímu úbytku obyvatel.

Podíl HDP regionu soudržnosti Moravskoslezsko na celostátním HDP byl 9,7 % a obecná míra nezaměstnanosti byla druhá nejvyšší a dosahovala 8,6 % v roce 2014 (ČSÚ, Vybrané ukazatele podle regionů soudržnosti NUTS 2 v roce 2014, 2014).

NUTS 2 Moravskoslezsko v minulosti i dnes patří mezi průmyslové regiony zaměřující se převážně na těžký průmysl a hutnictví. Odvětvová struktura regionu dnes přináší velké problémy související s restrukturalizací regionu a s řešením sociálních problémů

spojených zejména s výší nezaměstnaností. Tento region soudržnosti disponuje velkým přírodním bohatstvím i nerostnými surovinami (především černého uhlí). Důležitou roli má v regionu i zemědělství, kdy zemědělská půda zabírá více než polovinu rozlohy kraje. Problémovou oblastí regionu je i zhoršená kvalita životního prostředí (ČSÚ, Charakteristika Moravskoslezského kraje, 2015).

4.2 Výsledky shlukové analýzy vybraných socioekonomických a demografických indikátorů

4.2.1 Vybrané socioekonomické a demografické indikátory

Pro shlukovou analýzu bylo vybráno šest indikátorů (Tabulka 1) tak, aby zahrnovaly socioekonomickou i demografickou úroveň územní jednotky. Výběr rozsáhlejšího souboru indikátorů (například HDP na osobu, míra ekonomické aktivity) neumožnily vysoké korelace mezi indikátory.

Tabulka 1: Vybrané socioekonomické a demografické indikátory
(zdroj: ČSÚ, 2014)

Indikátor →	Počet dětí/domácnost	Saldo migrace na 1000 obyvatel	Průměrná pracovní neschopnost	Podíl VŠ na ob. 15+	Počet vyplacených dávek na bydlení na 100 EA	Index závislosti II
NUTS 2 ↓			%			
Praha	0,47	10,69	2,82	18,43	41,01	27,11
Střední Čechy	1,14	8,17	3,75	9,16	24,91	25,13
Jihozápad	0,53	1,92	4,26	8,45	32,72	27,20
Severozápad	0,45	-1,09	3,96	5,78	81,46	25,49
Severovýchod	0,53	0,02	3,84	7,91	46,24	27,48
Jihovýchod	0,59	0,36	3,81	10,39	41,68	27,22
Střední Morava	0,61	-0,90	4,13	9,04	45,11	27,28
Moravskoslezsko	0,56	-2,49	4,38	8,90	95,64	25,87

4.2.2 Předzpracování dat

Před provedením shlukové analýzy bylo nutné přistoupit k tzv. předzpracování dat. Podle Řezankové et al. (2009) předzpracování dat zahrnuje identifikaci vysokých závislostí mezi indikátory, odlehlých hodnot a chybějících dat. Odlehlé hodnoty vzhledem k charakteru práce nebyly odstraněny a chybějící hodnoty se v datové matici nenacházely. V této části byly zjištěny vzájemné korelace mezi indikátory pomocí korelačního koeficientu (Tabulka 2). Vysoké korelace byly označeny červeně.

Tabulka 2: Korelace socioekonomických a demografických indikátorů
(zdroj: vlastní zpracování, Statistica 12)

Indikátory		Počet dětí/domácnost	Saldo migrace na 1000 obyvatel	Průměrná pracovní neschopnost	Podíl VŠ na ob. 15+	Počet vyplacených dávek na bydlení na 100 EA	Index závislosti II
				%			
Počet dětí/domácnost		1,0000	0,4037	0,0169	-0,1051	-0,4631	-0,5290
Saldo migrace na 1000 obyvatel		0,4037	1,0000	-0,8204	0,7435	-0,6137	-0,0874
Průměrná pracovní neschopnost	%	0,0169	-0,8204	1,0000	-0,8376	0,3824	-0,1524
Podíl VŠ na ob. 15+		-0,1051	0,7435	-0,8376	1,0000	-0,3116	0,3188
Počet vyplacených dávek na bydlení na 100 EA		-0,4631	-0,6137	0,3824	-0,3116	1,0000	-0,3603
Index závislosti II		-0,5290	-0,0874	-0,1524	0,3188	-0,3603	1,0000

Indikátory saldo migrace, průměrná pracovní neschopnost a podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva měly poměrně vysokou hodnotu korelačního koeficientu. Saldo migrace korelovalo pozitivně s indikátorem podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva. Tento vztah mohl souviset s trendem vyšší míry migrace vysokoškolsky vzdělaných obyvatel. Negativně saldo migrace korelovalo s průměrnou pracovní neschopností. Lidé jsou v pracovní neschopnosti z důvodu různých onemocnění či úrazů. Je tedy logické, že nemocní lidé nemají tendenci se stěhovat.

Dále byla záporná vysoká hodnota korelačního koeficientu zjištěna u indikátorů průměrná pracovní neschopnost a podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva. Tato

negativní závislost pravděpodobně dokazuje, že lidé s vysokoškolským vzděláním jsou méně v pracovní neschopnosti.

Problém vysokých korelačních koeficientů bylo nutné řešit vážením. Pokud by do analýzy byly zahrnuty dva indikátory s korelačním koeficientem v absolutní hodnotě blízkým jedné, bylo by to totéž, jako by byl jeden z indikátorů zařazen dvakrát. Indikátory by tedy nepřinášely novou informaci (Minařík et al., 2013).

Vybrané socioekonomické a demografické indikátory jsou dvojího typu – MAX a MIN. Pro indikátory typu MAX platí, že čím vyšší je jejich hodnota, tím lépe (počet dětí/domácnost, saldo migrace, podíl vysokoškolsky vzdělaných). Opačná situace nastává v případě indikátorů typu MIN, u nichž platí, že čím nižší je jejich hodnota, tím lépe pro region (průměrná pracovní neschopnost, počet vyplacených dávek na bydlení na 100 EA, index závislosti).

Před vážením byla data standardizována. Standardizace odstranila problém rozdílných jednotek indikátorů tak, že je převedla na bezrozměrnou veličinu. Tato bezrozměrná veličina, tzv. Z-skóre, má vlastnost nulového průměru a jednotkového rozptylu.

Po standardizaci bylo provedeno vážení, aby byl odstraněn problém vysokých korelací. Indikátory, které nekorelovaly, tj. počet dětí/dom., počet vyplacených dávek na bydlení a index závislosti byly vynásobeny číslem dva. Tabulka se standardizovanými a převáženými hodnotami je uvedena níže (Tabulka 3).

Tabulka 3: Standardizované a převážené socioekonomické a demografické indikátory (zdroj: vlastní zpracování, Statistica 12)

Indikátory → / **NUTS 2 ↓**	Počet dětí na domácnost * 2	Saldo migrace na 1000 obyvatel	Průměrná pracovní neschopnost	Podíl VŠ na ob. 15+	Počet vyplacených dávek na bydlení na 100 EA * 2	Index závislosti II * 2
			%			
Praha	-1,27	1,81	-2,19	2,32	-0,83	1,09
Střední Čechy	4,80	1,28	-0,26	-0,16	-2,14	-3,13
Jihozápad	-0,72	-0,03	0,82	-0,35	-1,50	1,27
Severozápad	-1,45	-0,67	0,20	-1,06	2,49	-2,36
Severovýchod	-0,72	-0,43	-0,05	-0,49	-0,40	1,88
Jihovýchod	-0,18	-0,36	-0,13	0,17	-0,77	1,33
Střední Morava	0,00	-0,63	0,55	-0,19	-0,49	1,45
Moravskoslezsko	-0,45	-0,96	1,06	-0,23	3,65	-1,54

Tabulka 3 byla vstupem do shlukové analýzy, kde byl využit způsob hierarchického, aglomerativního shlukování. Jako míra pro shlukování jednotlivých případů (regionů soudržnosti) byla použita euklidovská vzdálenost na druhou a pomocí Wardovy metody byla určena vzdálenosti mezi shluky (Řezanková et al., 2009).

4.2.3 Výstupy shlukové analýzy

Standardizované a převážené hodnoty indikátorů byly v softwaru Statistica 12 v rámci zpracování shlukové analýzy přepočteny na matici vzdáleností. Matice vzdáleností zobrazuje míru euklidovské vzdálenosti na druhou mezi případy (regiony soudržnosti; Tabulka 4). Na diagonále je vzdálenost nulová, neboť jde o vzdálenost stejného regionu k sobě samému.

Tabulka 4: Matice vzdáleností socioekonomických a demografických indikátorů (zdroj: vlastní zpracování, Statistica 12)

NUTS 2	Praha	Střední Čechy	Jihozápad	Severozápad	Severovýchod	Jihovýchod	Střední Morava	Moravskoslezsko
Praha	0,0	66,5	20,3	46,2	18,6	14,8	21,5	52,3
Střední Čechy	66,5	0,0	53,2	65,8	61,7	49,4	51,0	70,4
Jihozápad	20,3	53,2	0,0	31,0	2,5	2,1	2,0	35,5
Severozápad	46,2	65,8	31,0	0,0	27,3	27,6	26,4	4,5
Severovýchod	18,6	61,7	2,5	27,3	0,0	1,2	1,2	29,7
Jihovýchod	14,8	49,4	2,1	27,6	1,2	0,0	0,8	29,8
Střední Morava	21,5	51,0	2,0	26,4	1,2	0,8	0,0	26,7
Moravskoslezsko	52,3	70,4	35,5	4,5	29,7	29,8	26,7	0,0

Graficky byla matice vzdáleností vyjádřena grafem shlukování (Obrázek 3). Je zřejmé, že došlo k velkému skoku nárůstu vzdáleností spojení mezi případy v pátém a šestém kroku shlukování.

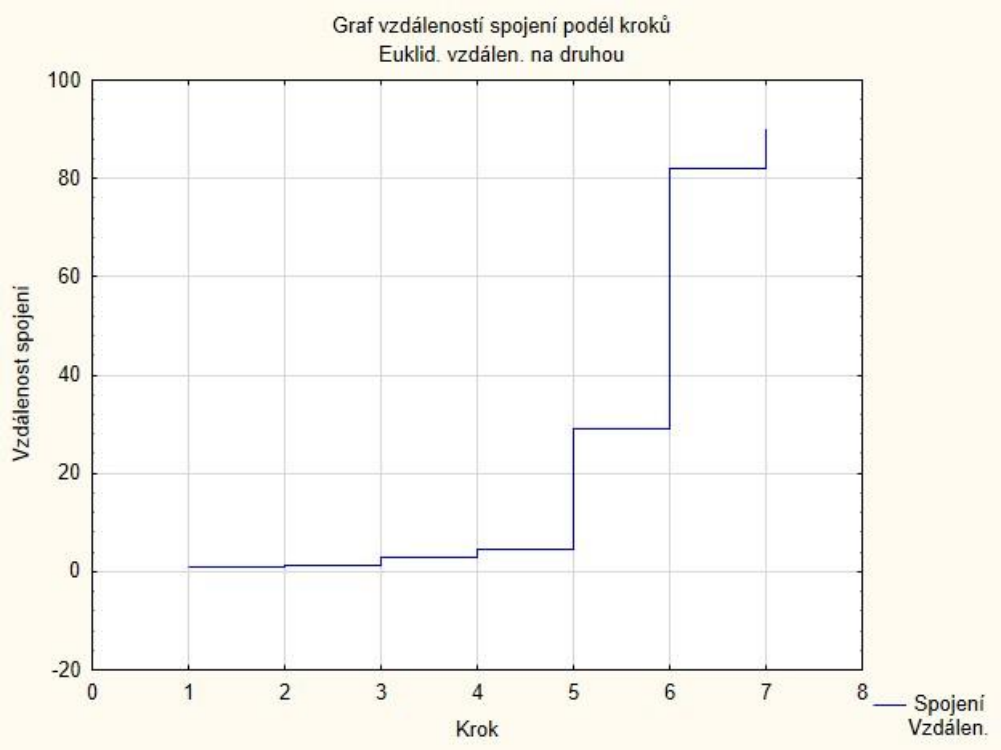

Obrázek 3: Graf shlukování socioekonomických a demografických indikátorů (zdroj: vlastní zpracování, Statistica 12)

Podle rozvrhu shlukování (Příloha 3) lze určit, jak probíhalo shlukování případů (regionů soudržnosti). Celkový počet kroků je roven *n-1*, kde *n* je počet případů. V prvním kroku se sloučily regiony soudržnosti Jihovýchod a Střední Morava, následně se přidal NUTS 2 Severovýchod, Jihozápad atd. V posledním kroku *(n-1)* pak všechny případy tvořily jeden shluk, což je typická vlastnost aglomerativního shlukování. Shlukování však zpravidla končí dříve než v kroku *n-1* (Minařík et al., 2013).

Průběh shlukování byl znázorněn pomocí dendrogramu (Obrázek 4). Ten zobrazuje i vazby mezi jednotlivými případy.

I když finální rozdělení shluků závisí na zvážení zpracovatele, lze se řídit pravidlem vycházejícím z grafu shlukování, které říká, že shlukování by mělo být zastaveno v kroku předcházejícím velkému skoku v nárůstu vzdálenosti spojení (Haruštiaková et al., 2012). Z grafu shlukování (Příloha 3) je zřejmé, že k vysokému nárůstu

vzdálenosti spojení došlo v pátém a šestém kroku, shlukování by tedy mělo být ukončeno ve čtvrtém a pátém kroku shlukování.

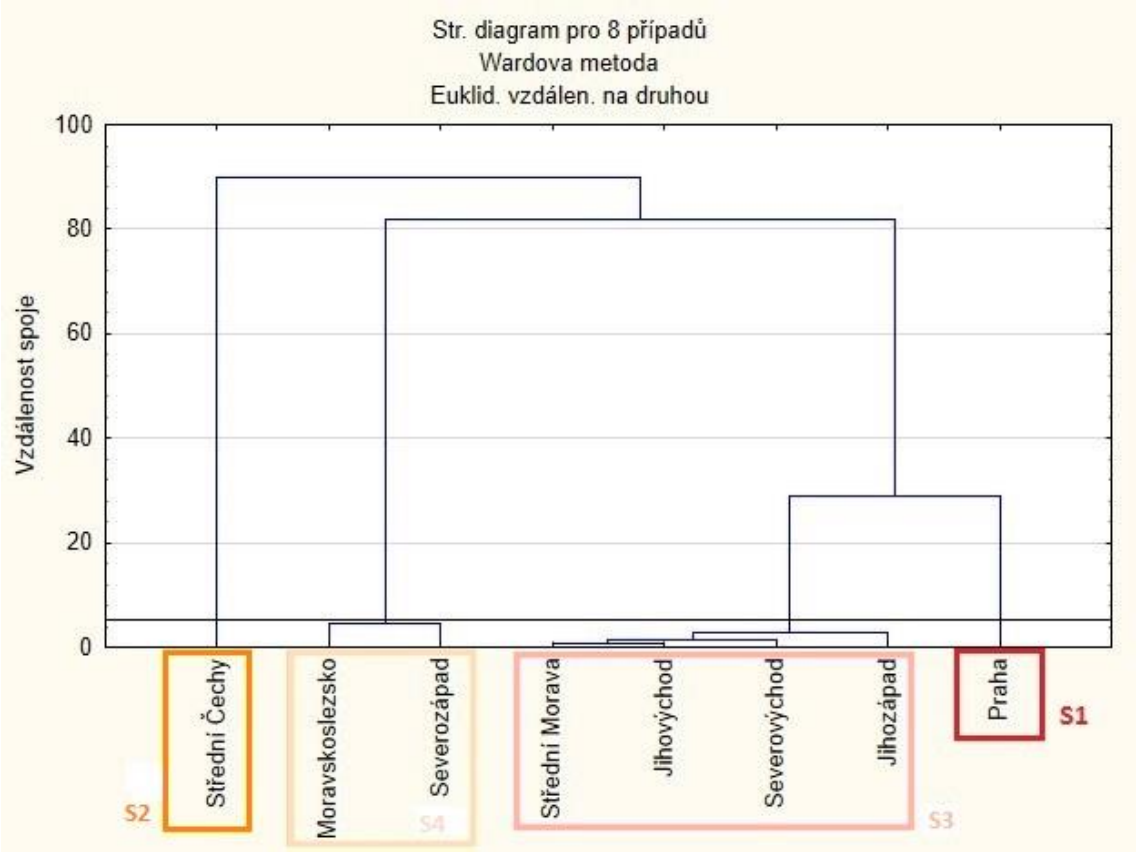

Obrázek 4: Dendrogram shlukování socioekonomických a demografických indikátorů (zdroj: vlastní zpracování, Statistica 12)

Z hlediska socioekonomických a demografických indikátorů byly regiony soudržnosti rozděleny do čtyř shluků a prostřednictvím kvalitativní interpretace bylo vytvořeno hodnocení shluků dle jejich socioekonomické a demografické situace (Tabulka 5; Obrázek 5)

Tabulka 5: Výsledné shluky socioekonomických a demografických indikátorů (zdroj: vlastní zpracování)

Označení shluku	NUTS 2	Hodnocení shluku
1. shluk	Praha	Velmi silný
2. shluk	Střední Čechy	Silný
3. shluk	Jihozápad, Severovýchod, Jihovýchod, Střední Morava	Průměrný
4. shluk	Severozápad, Moravskoslezsko	Slabý

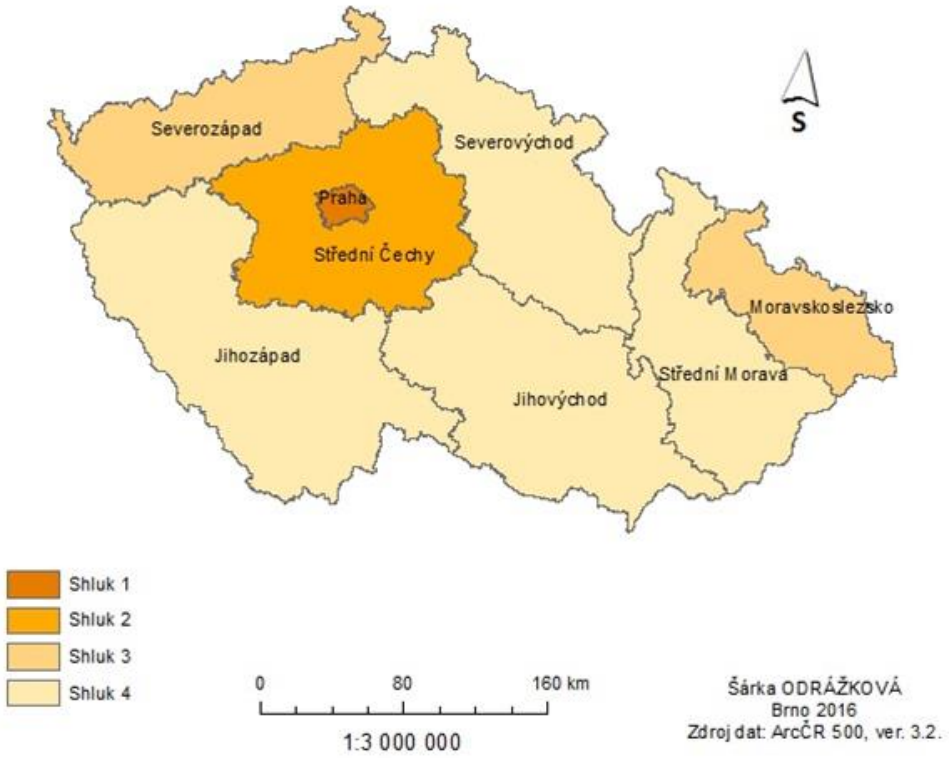

Obrázek 5: Kartogram výsledných shluků socioekonomických a demografických indikátorů (zdroj: vlastní zpracování, ArcGIS)

4.2.4 Interpretace shlukování socioekonomických a demografických indikátorů

Po rozdělení regionů soudržnosti do shluků, byl zpracován graf průměru (Obrázek 6), který ukazuje, jak se indikátory v rámci shluků odchylují od průměru (průměr je v grafu vyjádřen nulou). Svorka u každého indikátoru vyjadřuje směrodatnou odchylku indikátoru v rámci jednoho shluku.

Dále byly vypočítány průměrné hodnoty indikátorů v rámci každého shluku (Příloha 1). Průměrné hodnoty byly uvedeny v textu u jednotlivých indikátorů.

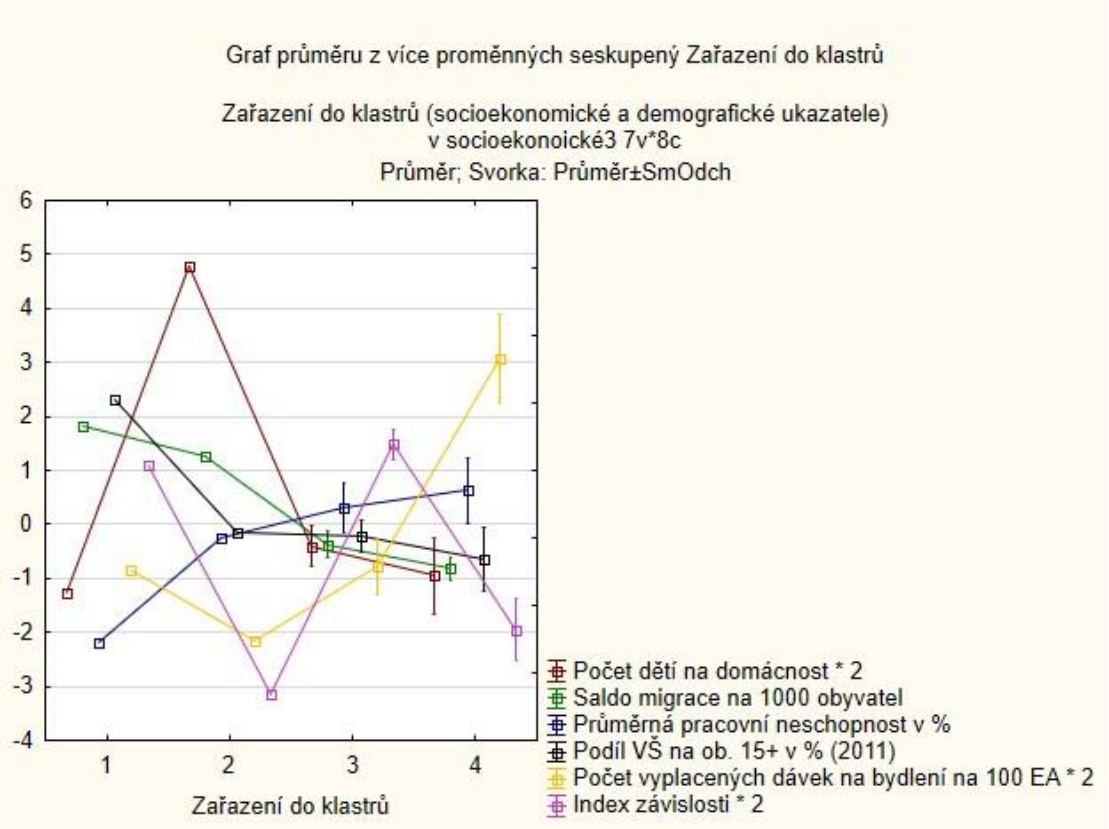

Obrázek 6: Graf průměru socioekonomických a demografických indikátorů (zdroj: vlastní zpracování, Statistica 12)

Shluk 1 – Praha

První shluk tvořený regionem soudržnosti Praha se vyznačoval podprůměrnou *pracovní neschopností (2,82 %)* i *počtem dětí na domácnost (0,47).* Tyto indikátory byly v porovnání s ostatními shluky v Praze nejnižší. Dalším podprůměrným indikátorem byl *počet vyplacených dávek na bydlení (41,01 na 100 EA).* Naopak v tomto regionu soudržnosti byly nadprůměrné indikátory *podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva (18,43 %)* a *saldo migrace (10,69 osob na 1000 obyvatel).* Tyto indikátory byly v rámci tohoto shluku nejvyšší ze všech ostatních shluků. Rovněž byl nadprůměrný indikátor *index závislosti II (27,11 %).* Ten ukazuje, že na 100 osob v produktivním věku připadá cca 27 seniorů. Jelikož se jednalo o jednoprvkový shluk, u indikátorů nebyla v Grafu 2 zobrazena směrodatná odchylka.

Shrnutí shluku

Region soudržnosti Praha byl hodnocen jako silný region. Ke kladným stránkám prvního shluku patří nejnižší procento pracovní neschopnosti, nejvíce vysokoškolsky vzdělaných obyvatel, nejvyšší saldo migrace a podprůměrný počet vyplacených dávek na bydlení. Problém by zde mohl představovat vysoký index závislosti II a nízký počet dětí v domácnostech.

Shluk 2 – Střední Čechy

Druhý shluk byl opět jednoprvkový a patřil do něj region soudržnosti Střední Čechy. Tento shluk předčil ostatní shluky v indikátoru *počet dětí na domácnost (1,14),* tento indikátor byl nadprůměrný a nejvyšší v porovnání s ostatními shluky. Nadprůměrné bylo rovněž *saldo migrace (8,17 osob na 1000 obyvatel)* a mírně nadprůměrná byla i *pracovní neschopnost (3,75 %).* Mírně podprůměrný byl indikátor *podíl vysokoškolsky vzdělaných (9,16 %)* a*).* Nejvíce pod průměrem v porovnání s ostatními shluky byly indikátory *počet vyplacených dávek na bydlení (24,91 na 100 EA)* a *index závislosti II*

(25,13 %). Stejně jako u předchozího shluku nebyla u indikátorů zobrazena směrodatná odchylka, protože šlo o jednoprvkový shluk.

Shrnutí shluku

Druhý shluk tvořený NUTS 2 Střední Čechy byl hodnocen jako silný. Mezi největší pozitiva shluku lze zařadit nejvyšší počet dětí na domácnost, nejméně vyplacených sociálních dávek na bydlení a nejnižší index závislosti II.

Shluk 3 – Jihozápad, Severovýchod, Jihovýchod a Střední Morava

Do třetího shluku byly zařazeny čtyři regiony soudržnosti. Indikátory *počet dětí na domácnost (0,57), saldo migrace (0,35 osob na 1000 obyvatel), podíl vysokoškolsky vzdělaných (8,95 %)* a *počet vyplacených dávek na bydlení (41,44 na 100 EA)* byly mírně podprůměrné. Naopak *pracovní neschopnost (4,01 %)* byl mírně nadprůměrný indikátor. *Index závislosti II (27,29 %)* byl nadprůměrný, nejvyšší ze všech ostatních shluků. Variabilita indikátorů v rámci tohoto shluku byla nízká, nejvyšší vykazoval indikátor *počet vyplacených dávek na bydlení*. V rámci tohoto shluku bylo nejméně *vyplacených dávek na bydlení* v Jihozápadě, naopak nejvíce v Severovýchodě.

Shrnutí shluku

Třetí shluk byl ohodnocen jako průměrný z hlediska socioekonomických a demografických indikátorů. Problém zde představoval vysoký index závislosti a nadprůměrný podíl pracovní neschopnosti.

Shluk 4 – Severozápad a Moravskoslezsko

Čtvrtý shluk tvořily dva objekty – regiony soudržnosti Severozápad a Moravskoslezsko. V tomto shluku byly pod průměrem indikátory *počet dětí na domácnost (0,51), saldo migrace (-1,79 osob na 1000 obyvatel), podíl vysokoškolsky vzdělaných (7,34 %)*

a *index závislosti II (25,68 %)*. Indikátory *saldo migrace (-1,79 osob na 1000 obyvatel)* a *podíl vysokoškolsky vzdělaných (7,34 %)* byly nejvíce pod průměrem ve srovnání se všemi ostatními shluky. Nadprůměrné byly indikátory *pracovní neschopnost (4,17 %)* a *počet vyplacených dávek na bydlení (88,55 na 100 EA)*, které byly zároveň nejvyšší ze všech shluků. Variabilita indikátorů v rámci tohoto shluku byla opět nízká, nejvyšší vykazovaly indikátory *počet vyplacených dávek na bydlení a index závislosti II*. U obou indikátorů měl vyšší hodnoty NUTS 2 Moravskoslezsko.

Shrnutí shluku

Regiony soudržnosti patřící do čtvrtého shluku byly z hlediska socioekonomických a demografických indikátorů hodnoceny jako slabé. Pět ze šesti indikátorů se pohybovalo v problematických hodnotách.

4.3 Výsledky shlukové analýzy spotřeby potravin

4.3.1 Vybrané indikátory spotřeby potravin

Všechny indikátory byly uvedeny v průměrech za osobu v Kč za rok a byly aktuální k 31. 12. 2014 (Tabulka 6).

Tabulka 6: Vybrané indikátory spotřeby potravin
(zdroj: ČSÚ, Skupiny peněžních vydání, 2014)

Skupina potravin (Kč/os./rok) → / **NUTS 2↓**	Pekárenské výrobky, obiloviny	Maso	Ryby	Mléko, sýry, vejce	Oleje a tuky	Ovoce	Zelenina, brambory	Cukr, marmeláda, med, cukrovinky, čokoláda	Potravinářské výrobky a přípravky	Nealko	Alkohol	Tabák
Praha	3920	6448	917	5324	1147	1879	2433	1552	808	2363	1963	1822
Střední Čechy	4076	6952	743	4591	1226	1528	1909	1689	880	2348	1864	1700
Jihozápad	3933	5993	602	4328	1192	1498	1939	1558	899	2119	1793	1514
Severozápad	4029	6427	641	4361	1101	1503	2187	1515	931	2085	1701	2224
Severovýchod	4022	6001	588	4518	1263	1572	1899	1694	825	2153	1822	1640
Jihovýchod	3991	5681	665	4547	1123	1451	1735	1647	798	1966	1528	1693
Střední Morava	4028	5931	662	4329	1150	1458	1808	1680	818	2090	1798	1603
Moravskoslezsko	4034	6560	764	4397	1096	1510	1976	1670	829	2188	1963	1542

4.3.2 Předzpracování dat

Stejně jako u předcházející shlukové analýzy i zde bylo nejdříve provedeno předzpracování dat. To zahrnovalo identifikaci závislostí indikátorů, standardizaci a vážení hodnot. Vyšší hodnoty korelací mezi indikátory byly vyznačeny červeně v Tabulce 7.

Princip standardizace spočíval v převedení původních hodnot indikátorů na bezrozměrné veličiny (Z-skóre), které lze mezi sebou srovnávat. Z-skóre má dvě významné vlastnosti – nulový průměr a jednotkový rozptyl.

Po provedení standardizace dat, bylo možné přistoupit k vážení. Princip vážení spočíval v tom, že standardizované hodnoty nezkorelovaných indikátorů (pekárenské výrobky a obiloviny, oleje a tuky, cukr, marmeláda a med, cukrovinky, čokoláda, potravinářské výrobky a přípravky, tabák) byly vynásobeny dvěma (Tabulka 8).

Tabulka 7: Korelace indikátorů spotřeby potravin (zdroj: vlastní zpracování, Statistica 12)

Indikátory	Pekárenské výrobky, obiloviny	Maso	Ryby	Mléko, sýry, vejce	Oleje a tuky	Ovoce	Zelenina, brambory	Cukr, marmeláda, med, cukrovinky, čokoláda	Potravinářské výrobky a přípravky	Nealko	Alkohol	Tabák
Pekárenské výrobky, obiloviny	1,000	0,394	-0,254	-0,500	0,101	-0,551	-0,450	0,609	0,170	-0,018	-0,043	0,094
Maso	0,394	1,000	0,534	0,248	0,022	0,304	0,460	-0,024	0,383	0,796	0,632	0,251
Ryby	-0,254	0,534	1,000	0,825	-0,300	0,770	0,658	-0,142	-0,354	0,715	0,581	0,086
Mléko, sýry, vejce	-0,500	0,248	0,825	1,000	0,040	0,941	0,697	-0,238	-0,414	0,644	0,381	0,161
Oleje a tuky	0,101	0,022	-0,300	0,040	1,000	0,083	-0,229	0,409	0,017	0,321	0,160	-0,353
Ovoce	-0,551	0,304	0,769	0,941	0,083	1,000	0,837	-0,348	-0,266	0,710	0,570	0,181
Zelenina, brambory	-0,450	0,460	0,658	0,697	-0,229	0,837	1,000	-0,694	0,185	0,590	0,509	0,548
Cukr, marmeláda, med, cukrovinky, čokoláda	0,609	-0,024	-0,142	-0,238	0,409	-0,348	-0,694	1,000	-0,523	0,012	0,088	-0,621
Potravinářské výrobky a přípravky	0,170	0,383	-0,354	-0,414	0,017	-0,265	0,185	-0,523	1,000	0,022	-0,062	0,478
Nealko	-0,018	0,796	0,715	0,644	0,321	0,710	0,590	0,013	0,022	1,000	0,821	-0,016
Alkohol	-0,043	0,632	0,581	0,381	0,160	0,569	0,509	0,088	-0,062	0,821	1,00	-0,249
Tabák	0,094	0,251	0,086	0,161	-0,353	0,181	0,548	-0,621	0,478	-0,016	-0,249	1,000

Tabulka standardizovaných a vážených dat následně byla vstupem do shlukové analýzy spotřeby potravin (Tabulka 8). I pro shlukovou analýzu spotřeby potravin byla použita Wardova metoda jako vzdálenost mezi shluky a čtverec euklidovské vzdálenosti jako míra vzdálenosti mezi regiony soudržnosti (Řezánková et al., 2009).

Tabulka 8: Standardizované a převážené indikátory spotřeby potravin
(zdroj: vlastní zpracování, Statistica 12)

Skupiny potravin →	Pekárenské výrobky, obiloviny * 2	Pekárenské výrobky, obiloviny	Maso	Ryby	Mléko, sýry, vejce	Oleje a tuky * 2	Oleje a tuky	Ovoce	Zelenina, brambory	Cukr, marmeláda, med, cukrovinky, čokoláda * 2	Cukr, marmeláda, med, cukrovinky, čokoláda	Potravinářské výrobky a přípravky * 2	Potravinářské výrobky a přípravky	Nealko	Alkohol	Tabák * 2	Tabák
NUTS 2 ↓																	
Praha	-3,16	-1,58	0,48	2,03	2,35	-0,51	-0,25	2,38	2,00	-2,04	-1,02	-1,67	-0,84	1,48	1,12	0,92	0,46
Střední Čechy	2,70	1,35	1,69	0,42	0,13	2,13	1,06	-0,16	-0,34	1,76	0,88	1,30	0,65	1,37	0,42	-0,15	-0,08
Jihozápad	-2,67	-1,33	-0,62	-0,89	-0,67	0,99	0,50	-0,37	-0,21	-1,88	-0,94	2,09	1,04	-0,33	-0,08	-1,79	-0,90
Severozápad	0,93	0,47	0,43	-0,53	-0,57	-2,04	-1,02	-0,34	0,90	-3,07	-1,54	3,41	1,70	-0,59	-0,72	4,47	2,24
Severovýchod	0,67	0,34	-0,60	-1,02	-0,10	3,36	1,68	0,16	-0,39	1,90	0,95	-0,97	-0,49	-0,08	0,13	-0,68	-0,34
Jihovýchod	-0,49	-0,25	-1,36	-0,30	-0,01	-1,31	-0,65	-0,71	-1,12	0,59	0,30	-2,09	-1,04	-1,47	-1,94	-0,21	-0,11
Střední Morava	0,90	0,45	-0,76	-0,33	-0,70	-0,41	-0,20	-0,66	-0,79	1,51	0,75	-1,26	-0,63	-0,55	-0,04	-1,01	-0,50
Moravsko-slezsko	1,12	0,56	0,75	0,61	-0,46	-2,21	-1,10	-0,29	-0,04	1,23	0,62	-0,81	-0,40	0,18	1,12	-1,55	-0,77

4.3.3 Výstupy shlukové analýzy

Mezikrokem při shlukování jednotek bylo opět převedení vstupní datové matice na matici vzdáleností v softwaru Statistica 12 (Tabulka 9). Ta ukazuje euklidovskou vzdálenost na druhou mezi jednotlivými regiony soudržnosti. Na diagonále byla vzdálenost nulová.

Tabulka 9: Matice vzdáleností indikátorů spotřeby potravin
(zdroj: vlastní zpracování, Statistica 12)

NUTS 2	Praha	Střední Čechy	Jihozápad	Severozápad	Severovýchod	Jihovýchod	Střední Morava	Moravskoslezsko
Praha	0,0	87,2	60,1	90,0	79,0	67,9	71,8	61,8
Střední Čechy	87,2	0,0	57,5	79,0	21,0	59,2	28,6	31,2
Jihozápad	60,1	57,5	0,0	68,0	42,0	43,1	38,8	48,6
Severozápad	89,9	79,3	67,6	0,0	104,0	78,2	80,4	78,8
Severovýchod	78,7	20,7	42,4	104,0	0,0	34,9	16,5	38,4
Jihovýchod	67,9	59,2	43,1	78,0	35,0	0,0	10,3	26,2
Střední Morava	71,8	28,6	38,8	80,0	17,0	10,3	0,0	9,7
Moravskoslezsko	61,8	31,2	48,6	79,0	38,0	26,2	9,7	0,0

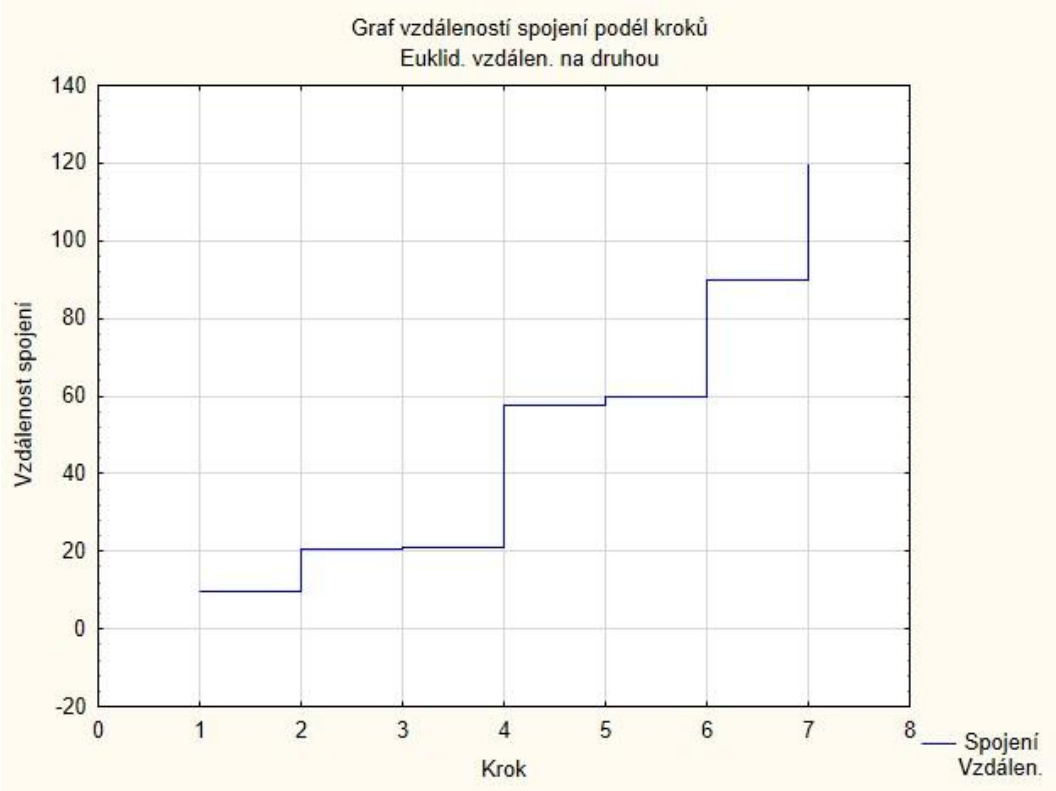

Obrázek 7: Graf shlukování indikátorů spotřeby potravin
(zdroj: vlastní zpracování, Statistica 12)

Graficky byla matice vzdáleností vyjádřena grafem shlukování (Obrázek 7). Shlukování regionů soudržnosti po jednotlivých krocích zobrazoval rozvrh shlukování (Příloha 4). Opět zde platí, že celkové počet krok je roven *n*-1, kde *n* vyjadřuje počet shlukovaných územních jednotek (Minařík et al., 2013). Průběh shlukování a vazby mezi jednotlivými regiony soudržnosti znázornil dendrogram (Obrázek 8).

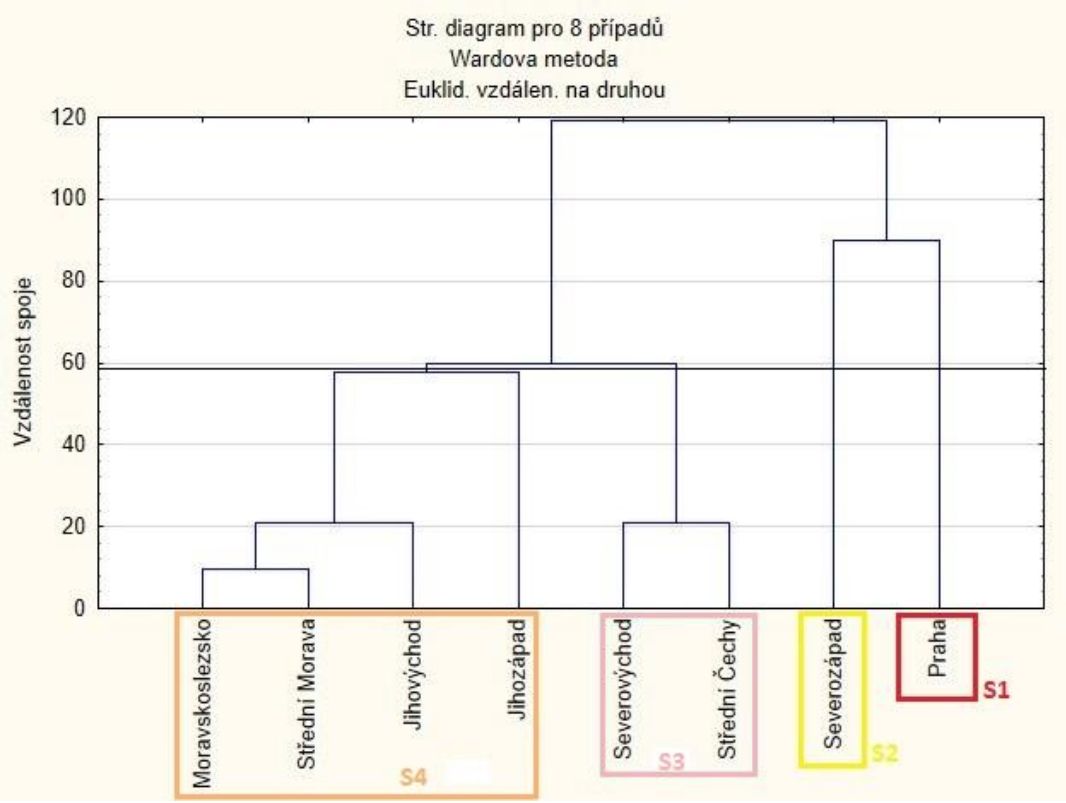

Obrázek 8: Dendrogram shlukování indikátorů spotřeby potravin
(zdroj: vlastní zpracování, Statistica 12)

Na základě výstupů shlukové analýzy byly regiony soudržnosti rozděleny do čtyř shluků na základě jejich podobnosti/nepodobnosti z hlediska spotřeby potravin (Tabulka 10). Výsledné shluky byly dále zobrazeny kartogramem (Obrázek 9).

Tabulka 10: Výsledné shluky spotřeby potravin
(zdroj: vlastní zpracování)

Označení shluku	NUTS 2
1. shluk	Praha
2. shluk	Severozápad
3. shluk	Střední Čechy, Severovýchod
4. shluk	Jihovýchod, Střední Morava, Moravskoslezsko, Jihozápad

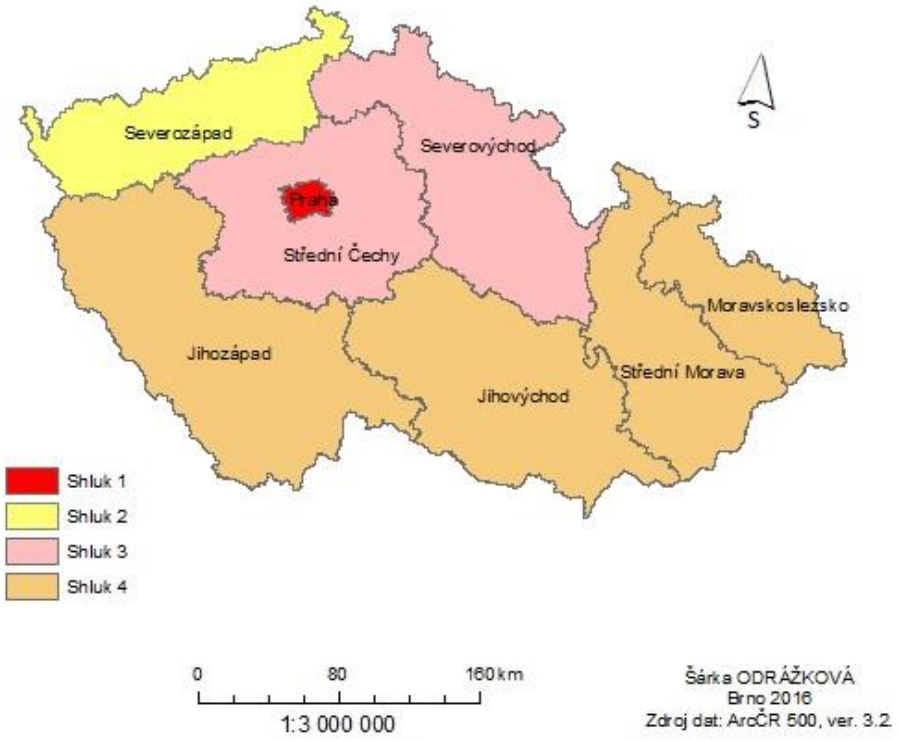

Obrázek 9: Kartogram výsledných shluků spotřeby potravin
(zdroj: vlastní zpracování, ArcGis)

4.3.4 Interpretace shlukování spotřeby potravin

Po rozdělení regionů soudržnosti do jednotlivých shluků byl vytvořen graf průměru (Obrázek 10). Z grafu bylo možné odvodit, jak vysoké průměrné výdaje za osobu za rok shluky vynaložily za jednotlivé skupiny potravin v porovnání s průměrem. Svorka u každého indikátory potom zobrazuje směrodatnou odchylku, tedy variabilitu indikátorů v rámci jednoho shluku.

Také byly vypočítány průměrné hodnoty indikátorů v rámci každého shluku (Příloha 2). Průměrné hodnoty byly uvedeny v textu u jednotlivých indikátorů.

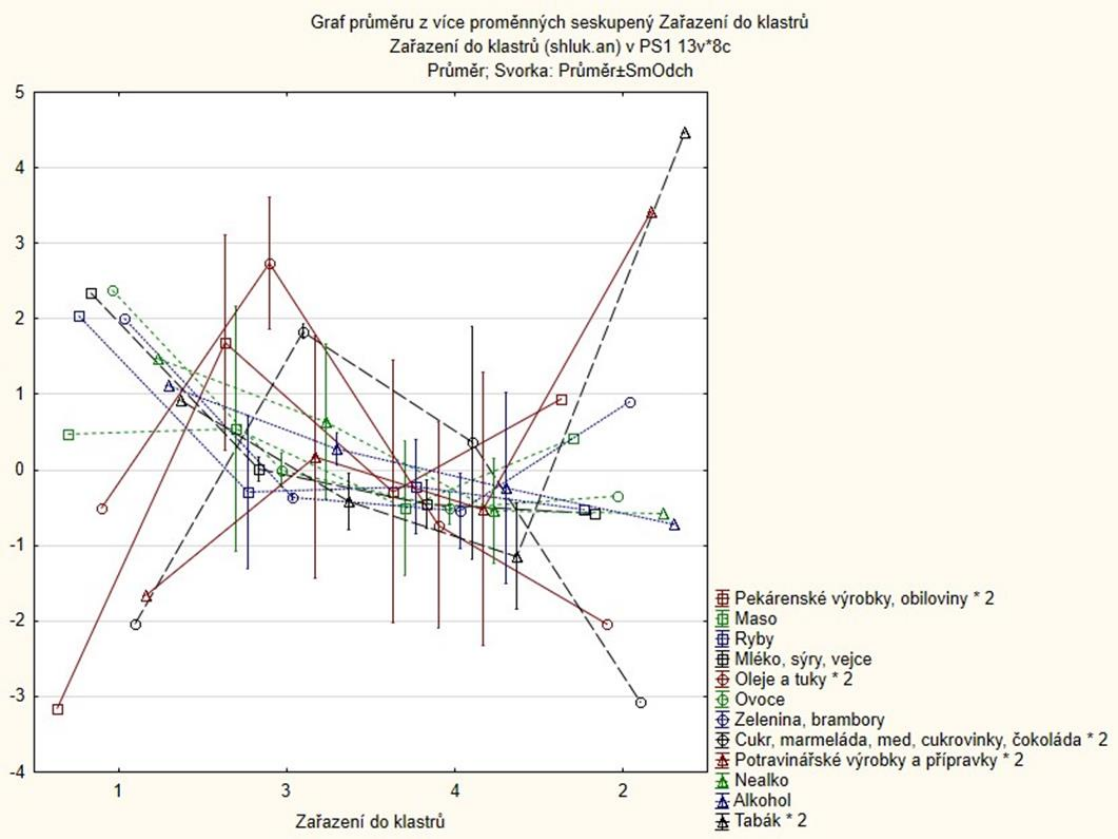

Obrázek 10: Graf průměru indikátorů spotřeby potravin
(zdroj: vlastní zpracování, Statistica 12)

Shluk 1 – Praha

První shluk vytvořil samostatně region soudržnosti Praha. V rámci tohoto shluku se nejvíce odchyloval od průměru indikátor *pekárenské výrobky a obiloviny (3920 Kč/os./rok)* a naopak nejblíže průměru byly indikátory *maso (6448 Kč/os./rok)* a *oleje a tuky (1147 Kč/os./rok)*. Nadprůměrně byly v roce 2014 vynaloženy výdaje za *maso (6448 Kč/os./rok)*, *ryby (917 Kč/os./rok)*, *mléko, sýry, vejce (5324 Kč/os./rok)*, *ovoce (1879 Kč/os./rok)*, *zeleninu, brambory (2433 Kč/os./rok)*, *nealkoholické nápoje (2363 Kč/os./rok)*, *alkohol (1963 Kč/os./rok)* a *tabák (1822 Kč/os./rok)*. Výdaje za ostatní indikátory – *pekárenské výrobky a obiloviny (3920 Kč/os./rok)*, *cukr, marmeláda, med, cukrovinky a čokoláda (1552 Kč/os./rok)*, *potravinářské výrobky*

a přípravky (808 Kč/os./rok), *oleje a tuky (1147 Kč/os./rok)* byly podprůměrné. U indikátorů v rámci prvního shluku nebyla v grafu zobrazena svorka, jelikož se jednalo o jednoprvkový shluk a nebylo tedy s čím porovnávat indikátory.

Shrnutí shluku

Shluk tvořený Prahou se vyznačoval nejnižšími výdaji za *pekárenské výrobky a obiloviny* a *potravinářské výrobky a přípravky* a nejvyššími výdaji za *ryby, mléko, sýry, vejce*, *ovoce, zeleninu a brambory*, *nealkoholické nápoje* a *alkohol* ze všech ostatních shluků.

Shluk 2 – Severozápad

Druhý shluk byl tvořen regionem soudržnosti Severozápad. V NUTS 2 Severozápad byly v roce 2014 vynaloženy nejvyšší výdaje ze všech shluků na *tabák (2224 Kč/os./rok)* a *potravinářské výrobky a přípravky (931 Kč/os./rok)*. Nadprůměrné byly dále výdaje za *pekárenské výrobky, obiloviny (4029 Kč/os./rok)*, *zeleninu, brambory (2187 Kč/os./rok)* a *maso (6427 Kč/os./rok)* a podprůměrné naopak za *ovoce (1503 Kč/os./rok)*, *ryby (641 Kč/os./rok)*, *mléko, sýry, vejce (4361 Kč/os./rok)*, *nealkoholické nápoje (2085 Kč/os./rok)*, *alkohol (1701 Kč/os./rok)*, *oleje a tuky (1101 Kč/os./rok)* a *cukr, marmeládu, med, cukrovinky, čokoládu (1515 Kč/os./rok)*. Nejblíže průměru se nacházely indikátory *maso (6427 Kč/os./rok)*, *ovoce (1503 Kč/os./rok)*, *ryby (641 Kč/os./rok)*, *mléko, sýry, vejce (4361 Kč/os./rok)*, *nealkoholické nápoje (2085 Kč/os./rok)* a *alkohol (1701 Kč/os./rok)*. Nejnižší výdaje v porovnání s ostatními shluky byly vydány za *cukr, marmeládu, med, cukrovinky a čokoládu (1515 Kč/os./rok)* a *oleje a tuky (1101 Kč/os./rok)*. Výdaje za *alkohol (1701 Kč/os./rok)* byly také nejnižší, téměř shodné se shlukem 4. Opět se jednalo o jednoprvkový shluk, a tak nebyla v grafu u indikátorů zobrazena svorka.

Shrnutí shluku

Tento shluk vykazoval nejvyšší výdaje na osobu za rok za *tabák* a *potravinářské výrobky a přípravky*. Naopak nejméně byl *kupován cukr, marmeláda, med, cukrovinky a čokoláda, oleje a tuky* a *alkohol*.

Shluk 3 – Střední Čechy a Severovýchod

Do třetího shluku patří regiony soudržnosti Střední Čechy a Severovýchod. V rámci tohoto shluku byly výdaje za jednotlivé skupiny potravin spíše průměrné a nadprůměrné. Nadprůměrné byly výdaje za *oleje a tuky (1244,5 Kč/os./rok)*, *pekárenské výrobky, obiloviny (4049 Kč/os./rok)*, *cukr, marmeládu, med, cukrovinky, čokoládu (1691,5 Kč/os./rok)*, *nealkoholické nápoje (2250,5 Kč/os./rok)*, *alkohol (1843 Kč/os./rok)*, *potravinářské výrobky a přípravky (852,5 Kč/os./rok)* a *maso (6476,5 Kč/os./rok)*. Kolem průměru se pohybovaly výdaje za *mléko, sýry, vejce (4554,5 Kč/os./rok)* a *ovoce (1550 Kč/os./rok)*. Mírně pod průměrem byly výdaje za *zeleninu, brambory (1904 Kč/os./rok)*, *ryby (665,5 Kč/os./rok)* a *tabák (1670 Kč/os./rok)*. Mezishluková variabilita byla poměrně velká u indikátorů *pekárenské výrobky, obiloviny (4049 Kč/os./rok)*, *maso (6476,5 Kč/os./rok)*, *ryby (665,5 Kč/os./rok)*, *potravinářské výrobky a přípravky (852,5 Kč/os./rok)*, *nealkoholické nápoje (2250,5 Kč/os./rok)* a *oleje a tuky (1244,5 Kč/os./rok)*. U ostatních indikátorů byla variabilita mezi indikátory v rámci tohoto shluku nízká.

Shrnutí shluku

V porovnání s ostatními shluky se třetí shluk vyznačoval nejvyššími výdaji za *pekárenské výrobky, obiloviny*, *cukr, marmeládu, med, cukrovinky, čokoládu* a *oleje a tuky*. Výdaje za ostatní skupiny potravin se pohybovaly kolem průměru.

Shluk 4 – Jihovýchod, Střední Morava, Moravskoslezsko a Jihozápad

Čtvrtý shluk byl složen z největšího počtu jednotek a to ze čtyř regionů soudržnosti. Tento shluk byl v porovnání s ostatními shluky opět průměrný nebo mírně podprůměrný z hlediska výdajů na potraviny za osobu za rok. Téměř všechny výdaje za potraviny se nacházely mírně pod průměrem, nadprůměrné byly pouze výdaje za *cukr, marmeládu, med, cukrovinky, čokoládu (1638,75 Kč/os./rok)*. Nejvíce podprůměrné byly v tomto shluku výdaje za *tabák (1588 Kč/os./rok), maso (6041,25 Kč/os./rok)* a *alkohol (1770,5 Kč/os./rok)*. Variabilita indikátorů v rámci čtvrtého shluku byla vysoká u indikátorů *pekárenské výrobky, obiloviny*; *oleje a tuky*; *cukr, marmeláda, med, cukrovinky, čokoláda*; *potravinářské výrobky a přípravky* a *maso*.

Shrnutí shluku

Pro čtvrtý shluk byly charakteristické nejnižší výdaje za *maso*, *tabák* a *alkohol* ze všech ostatních shluků.

4.4 Socioekonomické a demografické souvislosti spotřeby potravin

Výsledky shlukových analýz bylo možné vzájemně porovnat a identifikovat souvislosti mezi vybranými indikátory.

NUTS 2 Praha

U obou shlukových analýz vznikl region soudržnosti Praha jako samostatný shluk. Z hlediska socioekonomických a demografických indikátorů byla Praha hodnocena jako velmi silný region. Pozitivem tohoto shluku bylo nejnižší *procento pracovní neschopnosti (2,82 %),* podprůměrný *počet vyplacených sociálních dávek na bydlení*

(41,01 na 100 EA), nejvyšší *saldo migrace (10,69 osob na 1000 obyvatel)* a nejvyšší *podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel (18,43 %).* Důvodem pro koncentraci vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva a nejvyššího salda migrace v Praze je vysoká lokalizační atraktivita pražského trhu práce, schopnost Prahy pokrýt zvýšenou poptávku a značná mobilita cizích státních příslušníků stěhujících se za prací. Díky nabízené šíři profesí stačil pražský trh práce absorbovat téměř všechnu pracovní sílu uvolňovanou v procesu transformace i nově přicházející. Také průměrné mzdy v tomto regionu soudržnosti dosahují výrazně vyšších hodnot než v ostatních regionech (ČSÚ, Charakteristika hlavního města Prahy, 2009). Na druhou stranu zápornou stránkou Prahy je nízký *počet dětí připadajících na jednu domácnost (0,47)* a problém by mohl rovněž představovat poměrně vysoký *index závislosti II (27,11 %).* Tyto skutečnosti mohou být ovlivněny migrací, konkrétně vystěhováním se mladých lidí do zázemí metropole a naopak přistěhováním se lidí v produktivním věku, kteří postupně přecházejí do postproduktivního věku z pracovních důvodů (Charakteristika hlavního města Prahy, 2009).

Z hlediska spotřeby potravin byly pozitivní vysoké průměrné výdaje vynaložené za *ryby (917 Kč/os./rok), mléčné výrobky (5324 Kč/os./rok), ovoce (1879 Kč/os./rok), zeleninu a brambory (2433 Kč/os./rok)* a nízké průměrné výdaje za *cukr, marmeládu, med a sladkosti (1552 Kč/os./rok)* a *oleje a tuky (1147 Kč/os./rok).* Negativním jevem jsou nejvyšší výdaje za *alkohol (1963 Kč/os./rok)* a nadprůměrné výdaje za tabák *(1822 Kč/os./rok)*.

U velmi silného regionu soudržnosti, jakým je Praha, je zřejmá tendence obyvatel k zdravějšímu stravování, neboť je zde lepší životní úroveň obyvatel (nízká pracovní neschopnost, nezávislost na dávkách na bydlení, lepší finanční možnosti). Vysoká koncentrace vysokoškolsky vzdělaných obyvatel může mít také vliv na strukturu potřeby potravin, neboť vzdělanější lidé budou poptávat zdravější a kvalitnější potraviny (Hübelová, 2014; Palát et al., 2014). Na druhou stranu, i přes nákup zdravějších potravin, jsou zřejmé i vysoké výdaje za tabák a alkohol. Z toho lze vyvodit, že lepší socioekonomická situace umožňuje nakupovat kromě základních potravin i návykové látky. To potvrzuje i Kamenický (ČSÚ, 2012), který uvádí, že u domácností

s nejvyššími i nejnižšími příjmy jsou na podobné úrovni podíly vydání za alkoholické nápoje a tabák.

NUTS 2 Střední Čechy

U shlukové analýzy socioekonomických a demografických indikátorů se region soudržnosti Střední Čechy vymezil jako samostatný shluk a byl hodnocen jako silný. Region soudržnosti Střední Čechy je do značné míry ovlivněn Prahou, neboť je k ní částečně integrován intenzivní dojížďkou za prací a Praha zároveň snižuje jeho nezaměstnanost (ČSÚ, Charakteristika hlavního města Prahy, 2009). Ke kladným stránkám tohoto regionu patří *nejvíce dětí připadajících na jednu domácnost (1,14)*, vysoké *saldo migrace (8,17 osob na 1000 obyvatel)*, nejnižší *počet vyplacených dávek na bydlení (24,91 na 100 EA)* a nejnižší *index závislosti II (25,13 %)*. Dle ČSÚ (Charakteristika Středočeského kraje, 2016) se do NUTS 2 Střední Čechy vzhledem k dobré poloze přistěhovalo velké množství mladých lidí, kteří zde zakládali své rodiny. Díky tomu docházelo k postupnému snižování přirozeného úbytku a počínaje rokem 2006 se ve Středních Čechách rodilo více dětí, než kolik umíralo osob. Negativním jevem byla mírně nadprůměrná *pracovní neschopnost (3,75 %)* a podprůměrný *podíl vysokoškolského obyvatelstva (9,16 %)*.

Ve shlukové analýze týkající se spotřeby potravin tento region patřil do třetího shluku společně s NUTS 2 Severovýchod. Region soudržnosti Střední Čechy (společně s NUTS 2 Severovýchod) vykazoval nejvyšší výdaje za *oleje a tuky (1244,5 Kč/os./rok)*, *pekárenské výrobky, obiloviny (4049 Kč/os./rok)* a *cukr, marmeládu, med, cukrovinky, čokoládu (1691,5 Kč/os./rok)*. Výdaje na ostatní skupiny potravin byly spíše průměrné. Co se týká spotřeby potravin, nebyla zde zřejmá tendence ke spotřebě zdravějších potravin. Výdaje za *ovoce (1244,5 Kč/os./rok)*, *zeleninu a brambory (1904 Kč/os./rok)*, *mléčné výrobky (4554,5 Kč/os./rok)* i *ryby (665,5 Kč/os./rok)* byly spíše průměrné. Oproti Praze však region Střední Čechy vykazuje nižší výdaje za *tabák (1670 Kč/os./rok)* a *alkohol (1843 Kč/os./rok)*, které se pohybují kolem průměru.

Nejvyšší výdaje za cukr a sladkosti mohly souviset s nejvyšším počtem dětí na domácnost.

NUTS 2 Jihozápad, Jihovýchod a Střední Morava

Částečný průnik shluků obou shlukových analýz nastal v případě regionů soudržnosti Jihozápad, Jihovýchod a Střední Morava. Shluková analýza socioekonomických a demografických ukazatelů je zařadila do třetího shluku (společně s regionem soudržnosti Severovýchod). V rámci shlukové analýzy zabývající se spotřebou potravin tyto regiony spadaly do čtvrtého shluku (společně s regionem soudržnosti Moravskoslezsko).

Tyto regiony z hlediska socioekonomických a demografických indikátorů byly hodnoceny jako průměrné. Problém u těchto regionů činil vysoký *index závislosti II (27,29 %),* nadprůměrné *procento pracovní neschopnosti (4,01 %)* a mírně podprůměrné indikátory *počet dětí na domácnost (0,57), saldo migrace (0,35 osob na 1000 obyvatel), podíl vysokoškolsky vzdělaných (8,95 %).* Pozitivní stránkou byl mírně podprůměrný *počet vyplacených dávek na bydlení (41,44 na 100 EA).*

I z hlediska spotřeby potravin byly regiony spíše průměrné. Od ostatních regionů se odlišovaly nejnižšími průměrnými výdaji za *maso (6041,25 Kč/os./rok)* a *tabák (1588 Kč/os./rok)* a druhými nejnižšími průměrnými výdaji za *alkohol (1843 Kč/os./rok)*. Výdaje za *ovoce (1244,5 Kč/os./rok), zeleninu, brambory (1904 Kč/os./rok)* a *oleje a tuky (1140,25 Kč/os./rok)* byly mírně podprůměrné a výdaje za *cukr, marmeládu, med, cukrovinky, čokoládu (1638,75 Kč/os./rok)* byly mírně nadprůměrné.

Tyto regiony soudržnosti lze tedy považovat za průměrné, jak z hlediska jejich socioekonomické a demografické situace, tak i z hlediska spotřeby potravin. Příznivou stránkou těchto regionů byly podprůměrné výdaje za alkohol a tabák. Z této skutečnosti je možné odvodit, že regiony, ve kterých je socioekonomická a demografická situace

průměrná, vynakládají výdaje na základní potraviny a neutrácejí příliš za návykové látky. Z hlediska zdravějšího stravování by se mohla zvýšit spotřeba ovoce a zeleniny.

NUTS 2 Severovýchod

Region soudržnosti Severovýchod patřil z hlediska socioekonomických a demografických indikátorů opět ke shluku č. 3 (společně s NUTS 2 Jihozápad, Jihovýchod a Střední Morava), který byl hodnocen jako průměrný. Odlišoval se nejvyšším *indexem závislosti II (27,29 %)* a dále vykazoval nadprůměrnou *pracovní neschopnost (4,01 %)* a podprůměrné indikátory *počet dětí na domácnost (0,57)*, *saldo migrace (0,35 osob na 1000 obyvatel)*, *podíl vysokoškolsky vzdělaných (8,95 %)* a *počet vyplacených dávek na bydlení (41,44 na 100 EA)*.

Z hlediska spotřeby potravin byl NUTS 2 Severovýchod zařazen také do třetího shluku (společně s NUTS 2 Střední Čechy). Tento region se vyznačoval nejvyššími průměrnými výdaji za *oleje a tuky (1244,5 Kč/os./rok)*, *pekárenské výrobky, obiloviny (4049 Kč/os./rok)* a *cukr, marmeládu, med, cukrovinky, čokoládu (1691,5 Kč/os./rok)*. Negativní byly rovněž nadprůměrné výdaje za *alkohol (1843 Kč/os./rok)* a *maso (6476,5 Kč/os./rok)* a podprůměrné výdaje za *zeleninu, brambory (1904 Kč/os./rok)*, *ryby (665,5 Kč/os./rok)*. K pozitivům patřily podprůměrné výdaje za *tabák (1670 Kč/os./rok)*.

NUTS 2 Moravskoslezsko a Severozápad

Poslední dva regiony soudržnosti Moravskoslezsko a Severozápad byly z pohledu socioekonomických a demografických indikátorů hodnoceny jako slabé regiony. Pomocí shlukové analýzy socioekonomických a demografických indikátorů byly oba regiony společně zařazeny do shluku č. 4. Tyto regiony se vyznačovaly nejnižším *saldem migrace (-1,79 osob na 1000 obyvatel)*, nejnižším *podílem vysokoškolsky vzdělaných lidí (7,34 %)*, nejvyšším množstvím *vyplacených dávek na bydlení (88,55 na 100 EA)*, nejvyšším *procentem pracovní neschopností (4,17 %)* a nízkým *počtem dětí na domácnost (0,51)*. Nejvyšší *počet vyplacených dávek na bydlení* a nejvyšší *procento*

pracovní neschopnosti ze všech shluků svědčí o špatné situaci na trhu práce a neuspokojivé životní úrovni obyvatel. Naopak nejnižší *podíl obyvatel s vysokoškolským vzděláním* a *saldo migrace* ze všech shluků mohou souviset s nízkou atraktivností těchto regionů. V tomto ohledu byl kladnou stránkou regionů pouze podprůměrný *index závislosti II (25,68 %)*.

NUTS 2 Severozápad patřil z hlediska spotřeby potravin do shluku číslo dvě a tvořil jednoprvkový shluk. V regionu Severozápad byly zjištěny nejvyšší výdaje za *tabák (2224 Kč/os./rok)*, mírně nadprůměrné výdaje za *maso (6427 Kč/os./rok)* a podprůměrné výdaje za *ovoce (1503 Kč/os./rok)*, *ryby (641 Kč/os./rok)*, *mléko, sýry, vejce (4361 Kč/os./rok)*. Kladnou stránkou byly podprůměrné výdaje za *alkohol (1701 Kč/os./rok)*, *oleje a tuky (1101 Kč/os./rok)* a *cukr, marmeládu, med, cukrovinky, čokoládu (1515 Kč/os./rok)*. Výdaje za ostatní potraviny se pohybovaly kolem průměru.

NUTS 2 Moravskoslezsko z hlediska spotřeby potravin spadal do shluku č. 4 (společně s NUTS 2 Jihovýchod, Střední Morava a Jihozápad). Tento shluk se vyznačoval spíše průměrnými hodnotami a dále nejnižšími výdaji za *maso (6041,25 Kč/os./rok)*, *tabák (1588 Kč/os./rok)* a za *alkohol (1770,5 Kč/os./rok)*. Nízké výdaje za tabák být příčinou horší životní úrovně v tomto regionu a tedy orientací na nakupování především základních potravin. U indikátoru *alkohol* došlo ke zkreslení. Tím, že NUTS 2 Moravskoslezko patří do shluku č. 4 v rámci potřeby potravin, byly při výpočtu průměrných výdajů shluku jeho reálné výdaje za alkohol sníženy nízkými výdaji za alkohol ostatních regionů soudržnosti v rámci shluku č. 4. Ve skutečnosti samostatně Moravskoslezsko vynaložilo stejné výdaje jako Praha *(1963 Kč/os./rok)*, které byly nejvyšší v rámci všech shluků.

Vysoké výdaje za tabák a alkohol u regionů soudržnosti Severozápad a Moravskoslezsko mohou mít souvislost s jejich nepříznivou socioekonomickou i demografickou situací. V rámci těchto regionů byly vynaloženy podobné výdaje za alkohol a tabák jako u NUTS 2 Praha, která byla hodnocena jako velmi silný region. Zde se objevuje zajímavá souvislost, která ukazuje, že ačkoli socioekonomická a demografická situace domácností v regionech soudržnosti Moravskoslezsko,

Severozápad a Praha je na zcela odlišné úrovni, za alkohol a tabák domácnosti vynakládají obdobnou část výdajů. (viz také Kamenický, 2012).

4.4.1 Návrhy řešení v problémových regionech

Pomocí metody shlukové analýzy, která byla doplněna kvalitativní analýzou dat, byla identifikována jistá souvislost mezi socioekonomickou a demografickou situací a spotřebou potravin domácností regionů soudržnosti. Bylo zjištěno, že domácnosti v regionu soudržnosti Praha, který byl z hlediska socioekonomické a demografické situace hodnocen jako velmi silný, realizují nákupy zdravějších potravin než domácnosti v ostatních regionech soudržnosti.

Nejhorší situace byla zjištěna v regionech soudržnosti Moravskoslezsko a Severozápad, které byly kvalitativní analýzou hodnoceny jako socioekonomicky a demograficky slabé regiony. Domácnosti těchto regionů vynakládaly nejvyšší výdaje za tabák (Severozápad) a alkohol (Moravskoslezsko). Výdaje na skupiny potravin, jako jsou ovoce, zelenina nebo mléčné výrobky, byly podprůměrné. Vzhledem k existující souvislosti mezi spotřebou potravin a regionálními disparitami v uvedených regionech soudržnosti, spočívá dle autorky řešení především ve snižování regionálních rozdílů v těchto regionech. Pokud se zlepší životní podmínky obyvatel daných regionů, lze předpokládat, že domácnosti si budou moci finančně dovolit nakupovat kvalitnější a zdravější potraviny.

Jedním z možných řešení pro vyrovnání regionálních rozdílů by mohlo být zlepšování podmínek pro podnikání a přilákání investorů do problémových regionů. Díky tomuto opatření by vznikla nová pracovní místa, která by přispěla k vyřešení nepříznivé situace na trhu práce. Pro zlepšení podmínek pro podnikání by mohla být např. poskytována finanční podpora nově založeným firmám pro usnadnění startu a rozjezdu jejich podnikatelské činnosti, poskytování poradenských služeb a asistence pro nové firmy zakládané absolventy škol, zajištění propojení podnikatelů s informacemi o zakázkách a možnostech zdrojů financování. Nově zakládané firmy by mohly mimo jiné využít prostory brownfieldů na území problémových regionů (Program rozvoje Ústeckého

kraje, 2013). Moravskoslezský kraj je vzhledem ke své průmyslové historii regionem s nejvyšším počtem brownfieldů v České republice a navíc významná část brownfieldů se nachází v blízkosti center měst a v dalších atraktivních místech s dobrou dopravní dostupností (Strategie rozvoje Moravskoslezského kraje, 2012). Žádoucí by bylo také podpořit vyšší míru integrace stávajících zahraničních firem s prostředím a firmami v regionech a přilákat zahraniční investice s vyšší přidanou hodnotou, které budou vhodně diverzifikovat a doplňovat klíčová odvětví v regionech. Investorům by mohla být nabídnuta například pomoc formou různých marketingových nástrojů, jako jsou prezentace, propagační a prezentační materiály apod. (Program rozvoje Karlovarského kraje pro období 2014–2020, 2012).

Opatření Podpora rozvoje lokální ekonomiky je navržena rovněž v SRR 2014–2020 v rámci Prioritní oblasti Územní soudržnost, Priority 5: Oživení periferních území nebo ve SRUR v Prioritní ose 2: Ekonomika a inovace (MMR, Strategie regionálního rozvoje ČR 2014–2020, 2013; MŽP, Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR, 2010). Potřebu zakládání nových podnikatelských subjektů a přilákání investorů zdůrazňují i programové dokumenty Karlovarské kraje, Ústeckého kraje a Moravskoslezského kraje.

Přilákání významných investorů do problémových regionů souvisí mimo jiné i se zvýšením atraktivity těchto regionů. Z tohoto pohledu je nezbytné vybudovat kvalitní infrastrukturu v regionech, která umožní dopravní napojení na důležité národní i mezinárodní dopravní cesty. Vyřešení tohoto problému je zdůrazňováno i v programových dokumentech krajů (Program rozvoje Karlovarského kraje pro období 2014–2020, 2012; Program rozvoje Ústeckého kraje, 2013; Strategie rozvoje Moravskoslezského kraje, 2012).

Pro zvýšení atraktivity regionů se dále nabízí možnost soustředit se na rozvoj cestovního ruchu těchto regionů. Aktivity v oblasti cestovního ruchu a přímo navázaných službách se podílí zhruba 10 % na tvorbě HDP v Karlovarském kraji, což je mezi kraji v Česku nejvyšší hodnota (Program rozvoje Karlovarského kraje pro období 2014–2020, 2012). Z hlediska cestovního ruchu se jako vhodné jeví zaměřit se na lázeňství (Karlovarský kraj), přírodní bohatství a historické památky. V rámci zvýšení

potenciálu cestovního ruchu je však podstatné zmírnění znečištění životního prostředí prostřednictvím odstranění významných ekologických rizik v krajině, zvýšením kvality vod a ovzduší, rekultivací krajiny poškozené těžbou a brownfieldů (Program rozvoje Ústeckého kraje, 2013).

Dalším opatřením, které by mohlo zlepšit situaci v problémových regionech, je zvýšení vzdělanostní úrovně v problémových regionech. SRR 2014–2020 uvádí, že příčinou tzv. odlivu „mozků" (nízký podíl vysokoškolsky vzdělaných) v těchto regionech byla nevhodná transformace ekonomiky a další strukturální změny. Tato skutečnost je nyní ještě více prohlubována dalšími degradační procesy, které se projevují úbytkem počtu obyvatel, klesající cenou nemovitostí, sníženou schopností těchto regionů využít místní zdroje pro tvorbu nových pracovních míst či v neposlední řadě v podmínkách pro rozvoj občanské společnosti. Problémem těchto regionů je také nesoulad mezi kvantitativní a kvalitativní nabídkou a poptávkou pracovní síly zejména na mikroregionálních trzích práce (MMR, Strategie regionálního rozvoje ČR 2014–2020, 2013). Lze tedy předpokládat, že zvýšení vzdělanosti povede i ke zlepšení situace na trhu práce. Tohoto cíle lze dosáhnout např. optimalizací oborové struktury škol, zkvalitňováním vzdělávacího systému, spoluprací středních a vysokých škol s firmami a zajištění dostupnosti dostatečného množství kvalifikovaných profesionálů pro potřeby místních firem. Zaměstnanost a zvyšování kvality pracovní síly je problematika řešená rovněž ve SRR 2014–2020 v rámci prioritní oblasti Územní soudržnost, prioritě 5 i ve SRUR (Prioritní osa 2, priorita 2.3, cíl 1). Ve SRUR je uvedeno, že opatření k plnění cíle by měla směřovat k rozvoji a zkvalitňování systému vzdělávání počátečního a dalšího (celoživotního) učení s důrazem na zlepšení klíčových kompetencí absolventů pro zvýšení jejich uplatnitelnosti na trhu práce a v občanském životě a zvýšení motivace k dalšímu vzdělávání. Na vzdělání klade důraz i Strategie rozvoje Moravskoslezského kraje (2012) v rámci cíle 2: Dobré vzdělání a vysoká zaměstnanost – příležitost pro všechny. Kvalifikované a motivované lidské zdroje jsou zásadní podmínkou pro posílení inovační kapacity hospodářství. Důležité je vytvoření spolupráce firem působících v problémových regionech se studenty středních a vysokých škol již v průběhu jejich studia. Vytvořením kontaktu mezi firmou a studentem již na počátku

studia by mělo dojít k získání vysokoškolsky vzdělaného zaměstnance firmy na konci jeho studia, který vykazuje vyšší produktivitu práce, neboť je obeznámen s prostředím firmy (Program rozvoje Karlovarského kraje pro období 2014–2020, 2012).

Ke zlepšení stravovacích návyků směrem ke zdravějšímu životnímu stylu nejen u problémových regionů by mohla přispět výchova ke zdravému životnímu stylu již na nejnižších úrovních vzdělávacího systému (mateřské školy, první stupeň základních škol atp.), nejlépe však v rodinách, kde dochází nejsilněji k ovlivnění nákupního chování, přenášení hodnotových systémů a postojů, vzorů chování, poznatků a estetického cítění (Bártová et al., 2007). V tomto směru se jako užitečný jeví projekt Ovoce a zelenina do škol, do kterého se zapojuje většina základních škol České republiky. V regionu soudržnosti Severozápad je do tohoto projektu v současné době zapojeno 92 % základních škol a v regionu soudržnosti Moravskoslezko je to 94,12 % škol (Mapa škol, 2016). V rámci podobného projektu – Happysnack, je zajišťována dodávka zdravých svačin do škol v chladících výdejních automatech (Happysnack, 2016). Užitečný byl rovněž program Evropské unie Mléko do škol (Program EU Mléko do škol, 2013) Dále lze zdravý životní styl podpořit propagací nekuřáctví, zvyšováním dostupnosti kvalitních potravin a realizací programů prevence (MŽP, Strategický rámec udržitelného rozvoje, 2010).

Problematika dostupnosti kvalitních potravin je uvedena i v Dlouhodobém programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR – Zdraví 21 (2012). Ministerstvo zdravotnictví upozorňuje na skutečnost, že doporučené dávky potravin jsou v ČR prakticky dodrženy u cereálií, spotřeba zeleniny je pouze asi na 60 % doporučení, spotřeba ovoce asi na 65 % doporučení a mléka asi na 60 % doporučení. Spotřeba masa je asi o 20 % vyšší, než je doporučení. Problémem zůstává dostupnost především zeleniny, ovoce, mléka a mléčných výrobků, pro sociálně slabší vrstvy obyvatel. Svou roli dále hrají i nevhodné stravovací návyky. Příčinou jsou na jedné straně nevhodné stravovací návyky, na straně druhé tlak ceny a nákup méně kvalitních potravin.

Navržená opatření jsou ve vzájemném souladu. Vyšší úroveň vzdělanosti obyvatelstva problémových regionů povede ke zvýšení kvality lidského kapitálu a zvýšení možnosti uplatnit se na trhu práce. Dobudování důležitých dopravních cest, zlepšování kvality

životního prostředí a nabídky cestovního ruchu zvýší atraktivnost regionů. Faktory jako vyšší kvalita lidských zdrojů, lepší atraktivita regionu a výhodné podnikatelské podmínky by mohly přilákat do problémových regionů nové firmy a investory. Lokalizací nových firem budou vytvořena nová pracovní místa, což by mohlo vést ke snížení nezaměstnanosti a závislosti na sociálních dávkách a k celkovému zlepšení finanční situace domácností. Lze předpokládat, že s růstem vzdělanosti obyvatel poroste i jejich zájem o vlastní zdraví (Palát et al., 2014). Společně s výchovou a propagací zdravého životního stylu by tyto faktory mohly pozitivně ovlivnit spotřebu kvalitnějších a zdravějších potravin a snižování spotřeby alkoholu a tabáku.

5 DISKUZE VÝSLEDKŮ

Stěžejní metodou závěrečné práce byla shluková analýza. Hloušek (2004) shlukovou analýzu charakterizoval jako široce uplatnitelnou pro posuzování rozdílnosti regionů. Pomocí shlukové analýzy byla hodnocena na úrovni regionů ČR 1) socioekonomická a demografická situace a 2) spotřeba potravin domácností. Výsledky shlukových analýz se staly podkladem pro identifikaci vazeb vybraných indikátorů a spotřeby potravin domácností.

Výstupem shlukové analýzy socioekonomické a demografické situace regionů byly čtyři shluky, které byly doplněny kvalitativním hodnocením. Jako velmi silný region se ukázala Praha, jako silný region byly hodnoceny Střední Čechy. Jako průměrné byly hodnoceny regiony soudržnosti Jihozápad, Severovýchod, Jihovýchod, Střední Morava a ke slabým regionům soudržnosti patřily Moravskoslezsko a Severozápad. Hodnocení regionálních rozdílů prostřednictvím shlukové analýzy využili i Dufek a Minařík (2011), Poledníková a Lelková (2012) nebo Měrtlová a Prokop (2015).

Po analýze socioekonomické a demografické vyspělosti regionů následovala shluková analýza spotřeby potravin. Skutečnost, že analýza spotřeby potravin je významná, dokazuje i množství strategických dokumentů, ve kterých je řešena. Problematika spotřeby potravin je například uváděna Evropskou agenturou životního prostředí. Udržitelná spotřeba je řešena i v Agendě 21 nebo Plánu pro Evropu účinněji využívající zdroje. Zde je spotřeba dávána do souvislosti především s dopady na životní prostředí (EEA, Spotřeba domácností, 2012; EEA, Consumption, 2015). Na národní úrovni se spotřebou potravin zabývá i Ministerstvo zdravotnictví v Dlouhodobém programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR (vytvořeného na základě programu Světové zdravotnické organizace Zdraví pro všechny ve 21. století). V tomto dokumentu Ministerstvo zdravotnictví řeší mimo jiné skladbu výživy a její vliv na zdravotní stav obyvatelstva. Upozorňuje zároveň na skutečnost, že konzumace vhodných potravin může snížit riziko mnoho chorob a zemědělská a potravinářská produkce těchto potravin může přispívat k trvale udržitelnému rozvoji a zdravému

životnímu prostředí (Zdraví 21 – Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR, 2012).

V rámci shlukové analýzy spotřeby potravin opět vznikly čtyři shluky. Regiony soudržnosti Praha a Severozápad jako dva samostatné jednoprvkové shluky. Ve třetím shluku byly regiony Střední Čechy, Severovýchod a ve čtvrtém shluku čtyři regiony a to Jihovýchod, Střední Morava, Moravskoslezsko a Jihozápad.

Praha jako velmi silný region soudržnosti z hlediska socioekonomické a demografické situace vykazuje tendenci zdravějšího stravování – nejvyšší výdaje za ryby, mléčné výrobky, ovoce, zeleninu a brambory. Tato tendence může mít souvislost s vysokou vzdělanostní strukturou obyvatel Prahy (nejvyšší podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel). To potvrzuje i SRR 2014–2020, kde je uvedeno, že nejvyšší kvalita lidského kapitálu se soustřeďuje do městských, především metropolitních oblastí, kde rozsáhlejší nabídka pracovních příležitostí poskytuje vysoké šance zvolit si vhodné zaměstnání a uplatnit se na pracovním trhu (MMR, Strategie regionálního rozvoje ČR 2014–2020, 2013). Je dokázáno, že vzdělanější lidé nakupují kvalitnější potraviny, jak je uvedeno i v Dlouhodobém programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR (2002). Praha se také vyznačuje vysokou životní úrovní obyvatel (nízká pracovní neschopnost, nezávislost na dávkách na bydlení) a tedy i lepší finanční situací domácností. Jak uvádí Štiková (2009) domácnosti s vysokými příjmy dávají přednost dražším a tedy i kvalitnějším potravinám. Negativem jsou však nejvyšší výdaje za alkohol a druhé nejvyšší výdaje za tabák. Vysoká životní úroveň a dobrá finanční situace umožňuje obyvatelům Prahy tedy nejen nákup zdravějších potravin, ale i návykových látek.

Region soudržnosti Střední Čechy byl hodnocen jako silný z hlediska socioekonomické a demografické situace. Tento region je velmi atraktivní především pro mladé obyvatele díky své výhodné poloze (trend suburbanizace). To dokazuje vysoké saldo migrace na 1000 obyvatel a nejnižší index závislosti II. Oproti Praze region Střední Čechy vykazoval nižší výdaje za tabák a alkohol. Vysoké výdaje za cukr a sladkosti pravděpodobně souvisely s nejvyšším počtem dětí na domácnost.

Dále bylo zjištěno, že většina průměrných regionů z hlediska socioekonomické a demografické situace (Jihozápad, Jihovýchod a Střední Morava) vykazuje i průměrné výdaje za jednotlivé skupiny potravin. Pozitivní je skutečnost, že tyto regiony vykazují podprůměrné výdaje za alkohol a tabák. Podobná situace je i u regionu soudržnosti Severovýchod.

Jako slabé z hlediska socioekonomické a demografické situace byly hodnoceny regiony Moravskoslezsko a Severozápad. Toto hodnocení je v souladu i se SRR 2014–2020, která mezi dlouhodobě hospodářsky slabé a strukturálně postižené regiony řadí Moravskoslezský, Karlovarský a Ústecký kraj (MMR, Strategie regionálního rozvoje ČR 2014–2020, 2013). V rámci těchto regionů lze konstatovat, že i přes jejich špatnou životní úroveň, obyvatelé vykazují vysoké výdaje za alkohol a tabák (Hübelová, 2014). V Dlouhodobém programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR (2002) je uvedeno, že i v současnosti je problémem dostupnost zeleniny, ovoce a mléčných výrobků pro sociálně slabší. Vzhledem k tomu, že spotřeba potravin představuje vysoký podíl výdajů domácností v sociálně slabých regionech, lze předpokládat nákup levnějších potravin, které nemusí být tak kvalitní. Durning (1992) uvádí, že z hlediska dopadů na životní prostředí je nebezpečná nejen konzumentská třída, která spotřebovává mnoho, ale i chudá spotřebitelská třída. Ta svým spotřebním chováním nebere ohledy na životní prostředí.

Dopady spotřeby na životní prostředí se dále zabývali např. Krautová a Librová (2009), Kušková (2009) nebo Evropská agentura životního prostředí (EEA, Spotřeba domácností, 2012).

Shluková analýza ukázala, že ve srovnání jednotlivých regionů soudržnosti lze nalézt podstatné rozdíly ve vybraných socioekonomických a demografických indikátorech, které určitou mírou ovlivňují i spotřebu potravin. Řešením této situace je především realizace odpovídajících opatření v sociální a ekonomické oblasti pro zmírnění regionálních rozdílů a vyrovnání životní úrovně obyvatel.

6 ZÁVĚR

Cílem předkládané závěrečné práce bylo identifikovat souvislosti mezi socioekonomickým a demografickým rozvojem regionů soudržnosti a spotřebou potravin domácností v těchto regionech. Stěžejní metodou práce byla shluková analýza, která byla doplněna kvalitativním hodnocením.

Teoretická část práce byla zaměřena na vymezení základních pojmů souvisejících s rozvojem regionů. Rovněž byly stručně charakterizovány Strategie regionálního rozvoje ČR pro období 2014–2020 a Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR, ze kterých vycházely tři použité indikátory pro hodnocení socioekonomické a demografické situace regionů. Tyto indikátory byly doplněny o další tři indikátory týkající se pracovní neschopnosti, počtu dětí na domácnost a počtu vyplacených dávek na bydlení. Dále byl v teoretické části věnován prostor problematice spotřeby domácností, na kterou bylo nahlíženo z více pohledů.

V části Metodické postupy byly vymezeny analyzované územní jednotky a vybrané indikátory socioekonomické a demografické i vybrané indikátory spotřeby potravin. Dále zde byla rozebrána hlavní metoda práce – shluková analýza. Cílem této metody je zařadit analyzované objekty do shluků tak, aby si objekty stejného shluku byly co nejpodobnější a objekty z různých shluků co nejrozdílnější. Také byla zmíněna metodika šetření Českého statistického úřadu Statistika rodinných účtů, která slouží jako zdroj dat spotřeby potravin domácností.

Praktická část byla věnována především realizaci dvou shlukových analýz a interpretaci výsledků. První shluková analýza se zabývala vybranými socioekonomickými a demografickými indikátory a na základě jejich podobnosti rozdělila územní jednotky do čtyř shluků, které byly kvalitativně ohodnoceny od nejsilnějších ke slabým regionům. Druhá shluková analýza se zaměřovala na shlukování územních jednotek na základě indikátorů spotřeby potravin. Opět vznikly čtyři shluky. Výsledky obou shlukových analýz byly interpretovány a na základě zjištění shlukových analýz byly identifikovány socioekonomické a demografické souvislosti spotřeby potravin.

Hodnocení socioekonomických a demografických souvislostí spotřeby potravin může v praktické rovině sloužit jako podklad pro realizaci regionální politiky na úrovni regionů soudržnosti. Z hlediska nákupu kvalitních potravin a v dané souvislosti i podpory zdravějšího stravování, by měla být důležitá snaha o minimalizaci regionálních disparit. Je patrné, že výsledky potvrzují skutečnost, kdy rozdíly v socioekonomické a demografické úrovni regionů mají souvislost se spotřebou potravin domácností. Tento fakt může mít v dlouhodobém horizontu vliv především na zdravotní stav populace v regionech a s tím související zvyšující se zátěž zdravotního a sociálního systému státu. Důležitý je také vliv spotřeby domácností na životní prostředí.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Použitá literatura

ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. 3., přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2007-. ISBN 978-80-246-1393-2.

BÁRTOVÁ, Hilda, Vladimír BÁRTA a Jan KOUDELKA. *Spotřebitel: (chování spotřebitele a jeho výzkum)*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2007. ISBN 978-80-245-1275-4.

DUFEK, Jaroslav a Bohumil MINAŘÍK. *Analýza demografického vývoje a hodnocení lidských zdrojů v České republice a jejích regionech.* 1. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2011. ISBN 978-80-7375-568-3.

DURNING, Alan Thein. How much is enough?: The consumer society and the future of the Earth. 1st ed. New York: W.W. Norton, 1992. ISBN 0-393-30891-X. In: *KRAUTOVÁ, Zuzana a Hana LIBROVÁ. Spotřeba domácností a proces individualizace v environmentální perspektivě.* Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 3/2009. S. 31–55. ISSN 1214-813X.

FORET, Miroslav. *Marketingová komunikace*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1461-X.

FUCHS, Kamil. *Ekonomie II*. 1. vyd. Znojmo: Soukromá vysoká škola ekonomická Znojmo, 2014. ISBN 978-80-87314-58-6.

HARUŠTIAKOVÁ, Danka, Jiří JARKOVSKÝ, Simona LITTNEROVÁ a Ladislav DUŠEK. *Vícerozměrné statistické metody v biologii.* Brno: Institut biostatiky a analýz, 2012, s. 29–39. ISBN 978-80-7204-791-8.

HEBÁK, Petr. *Vícerozměrné statistické metody*. 2., přeprac. vyd. Praha: Informatorium, 2007-. ISBN 978-80-7333-056-9.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HÜBELOVÁ, Dana. *Geodemografická analýza disparit kvality lidských zdrojů v České republice. První vydání.* Brno: Mendelova univerzita v Brně, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, 2014. ISBN 978-80-7509-138-3.

JÁNSKÝ, Jaroslav et al. *Možnosti řešení disparit v mikroregionech České republiky.* Vyd. 1. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2012. ISBN 978-80-7375-476-1.

JUREČKA, Václav a Ivana JÁNOŠÍKOVÁ. *Mikroekonomie: učební text pro bakalářské studium*. 1. vyd. Ostrava: VŠB - Technická univerzita, 2005. ISBN 80-248-0910-9.

KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0222-9.

KOSCHIN, Felix. *Demografie poprvé*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Oeconomica, 2005. ISBN 80-245-0859-1.

KOUDELKA, Jan. *Spotřební chování a marketing*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-372-3.

KRAUTOVÁ, Zuzana a Hana LIBROVÁ. *Spotřeba domácností a proces individualizace v environmentální perspektivě.* Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 3/2009. S. 31–55. ISSN 1214-813X.

KŘÍŽOVÁ, Magdalena. *Příjmy, výdaje a spotřeba domácností ČR – vývoj a struktura.* Brno, 2008. Bakalářská práce. Mendelova zemědělská a lesnická fakulta v Brně, Provozně ekonomická fakulta. Vedoucí práce Bohumil MINAŘÍK.

KUČERA, M. Sociální důsledky stárnutí obyvatelstva České republiky. Demografie, 1: 38-40, 2002. ISSN 0011-8265. In: *DUFEK, Jaroslav a Bohumil MINAŘÍK. Analýza demografického vývoje a hodnocení lidských zdrojů v České republice a jejích regionech.* 1. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2011. ISBN 978-80-7375-568-3.

KUŠKOVÁ, Petra. *Češi ve spotřebitelském ráji (!?): vývoj spotřeby českých domácností v posledních dvaceti letech.* Vyd. 1. Praha: CENIA ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí, 2009. ISBN 978-80-85087-70-3.

KUTSCHERAUER, Alois et al. *Socioekonomická geografie a regionální rozvoj: regionální analýzy v přístupech socioekonomické geografie k regionálnímu rozvoji.* 1. vyd. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2013. ISBN 978-80-248-3287-6.

KUTSCHERAUER, Alois et al. *Regionální disparity: disparity v regionálním rozvoji země, jejich pojetí, identifikace a hodnocení*. 1. vyd. Ostrava: VŠB-TU, 2010. ISBN 978-80-248-2335-5.

LANGHAMROVÁ, Jitka. *Demografie: učební text pro předmět U017.* Vyd. 1. Praha [i.e. Brno]: Tribun EU, 2007. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-7399-218-7.

MACÁKOVÁ, Libuše. *Mikroekonomie: Základní kurs*. Slaný: MELANDRIUM, 2005. ISBN 80-86175-41-3.

MEČIAR, Jozef. *Obecná regionální geografie I: (vývoj, objekt a aspekt, struktura a postavení, definice a význam).* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4011-4.

MĚRTLOVÁ, Libuše a Martin PROKOP. Shluková analýza jako metoda v regionálních analýzách. In: *KLÍMOVÁ, Viktorie a Vladimír ŽÍTEK. (eds.) XVIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách.* Sborník příspěvků. Brno: Masarykova univerzita, 2015. s. 56-63. ISBN 978-80-210-7861-1.

MINAŘÍK, Bohumil, Jana BORŮVKOVÁ a Miloš VYSTRČIL. *Analýzy v regionálním rozvoji*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2013, 110–114 s. ISBN 978-80-7431-129-1.

MOLDAN, Bedřich. *Indikátory trvale udržitelného rozvoje*. Praha: Univerzita Karlova, 2000. ISBN 80-238-6357-6.

PALÁT, Milan, Jitka LANGHAMROVÁ a Lukáš NEVĚDĚL. *Socioekonomická demografie: Socioeconomic demography*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2014. s. 27–28. ISBN 978-80-7509-103-1.

POLEDNÍKOVÁ, Eva a Petra LELKOVÁ. Evaluation of regional disparities in Visegrad four countries, Germany and Austria using the cluster analysis. In: *KLÍMOVÁ, Viktorie a Vladimír ŽÍTEK. (eds.) XV. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách.* Sborník příspěvků. Brno: Masarykova univerzita, 2012. s. 36-47. ISBN 978-80-210-5875-0.

RØPKE, Inge. The dynamics of willingness to consume. Ecological Economics: 2003, roč. 45, č. 2, s. 171 – 188. ISSN 0921-8009. In: *KRAUTOVÁ, Zuzana a Hana LIBROVÁ. Spotřeba domácností a proces individualizace v environmentální perspektivě.* Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 3/2009. S. 31–55. ISSN 1214-813X.

ŘEZANKOVÁ, Hana, Dušan HÚSEK a Václav SNÁŠEL. *Shluková analýza dat*. 2., rozš. vyd. Praha: Professional Publishing, 2009. ISBN 978-80-86946-81-8.

SCHADE, G., LEIDTKE, D. Die Regionalmarke. Ausbildung und Beratung im Agrarbereich: 2001. In: *TOMŠÍK, Karel. Vývoj a perspektivy evropského venkova: aspekty konkurenceschopnosti a udržitelného rozvoje v evropském venkovském prostoru v prostředí globalizace.* Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. ISBN 978-80-7357-495-6.

SPILKOVÁ, Jana. *Geografie maloobchodu a spotřeby: věda o nakupování*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-1951-4.

STRAUSS, Anselm L. a Juliet M. CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-X.

SURYNEK, Alois. *Základy sociologického výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-7261-038-4.

ŠEVELA, Marcel. *Mikroekonomie I: (úvodní kurz)*. Vyd. 1. V Brně: Mendelova univerzita, 2011, 154 s. ISBN 978-80-7375-494-5.

ŠTIKOVÁ, Olga, Helena SEKAVOVÁ a Ilona MRHÁLKOVÁ. *Vliv socio-ekonomických faktorů na spotřebu potravin: (výzkumná studie).* Praha: Ústav zemědělské ekonomiky a informací, 2009. ISBN 978-80-86671-62-8.

ŠTIKOVÁ, Olga, Helena SEKAVOVÁ a Ilona MRHÁLKOVÁ. *Vliv změny cen na spotřebu potravin*. Praha: Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, 2006. ISBN 80-86671-31-3.

ŠVARCOVÁ, Jena. *Ekonomie: stručný přehled: teorie a praxe aktuálně a v souvislostech: učebnice*: [2013/2014]. Zlín: CEED, 2013. ISBN 978-80-87301-17-3.

TOMŠÍK, Karel. *Vývoj a perspektivy evropského venkova: aspekty konkurenceschopnosti a udržitelného rozvoje v evropském venkovském prostoru v prostředí globalizace.* Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. ISBN 978-80-7357-495-6.

VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát: východiska a přístupy*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-6-X

VESELÁ, Jana. *Úvod do demografie*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2001. ISBN 80-7194-340-1

VORAUER, K. Europäische Regionalpolitik Regionale Disparitäten: Theoretische Fundierung, empirische Befunde und politische Entwürfe: 1997. In: *Kutscherauer, Alois. Regionální disparity: disparity v regionálním rozvoji země, jejich pojetí, identifikace a hodnocení.* 1. vyd. Ostrava: VŠB-TU, 2010. ISBN 978-80-248-2335-5.

VYSEKALOVÁ, Jitka et al. *Chování zákazníka: jak odkrýt tajemství "černé skříňky"*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-3528-3.

WOKOUN, René et al. *Regionální rozvoj: (východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování).* Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-7201-699-0.

ŽÍTEK, Vladimír. *Regionální ekonomie a politika I.* 1. vyd. Masarykova univerzita, 2002, 146, [16] s. ISBN 80-210-2767-3.

ŽÍTEK, Vladimír, Josef KUNC a Petr TONEV. *Vybrané indikátory regionální konkurenceschopnosti a jejich vývoj.* Brno: Centrum výzkumu konkurenční schopnosti České ekonomiky, 2006. ISSN 1801-4496.

Použité elektronické zdroje

ČSÚ. Charakteristika hlavního města Prahy. *Český statistický úřad* [online]. 2009. [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11236/26845779/charakteristika.pdf/bfe5633c-95a5-4a8e-8e19-f3daf5dcf1d8?version=1.2

ČSÚ. Charakteristika Jihočeského kraje. *Český statistický úřad* [online]. 2015. [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xc/charakteristika_kraje

ČSÚ. Charakteristika Jihomoravského kraje. *Český statistický úřad* [online]. 2015. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xb/charakteristika_jihomoravskeho_kraje

ČSÚ. Charakteristika Karlovarského kraje. *Český statistický úřad* [online]. 2015. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xk/charakteristika_karlovarskeho_kraje

ČSÚ. Charakteristika Královéhradeckého kraje. *Český statistický úřad* [online]. 2016. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xh/strucna_charakteristika_kraje

ČSÚ. Charakteristika Libereckého kraje. *Český statistický úřad* [online]. 2015. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xl/charakteristika_kraje

ČSÚ. Charakteristika Moravskoslezkého. *Český statistický úřad* [online]. 2016. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xt/charakteristika_moravskoslezskeho_kraje

ČSÚ. Charakteristika Olomouckého kraje. *Český statistický úřad* [online]. 2016. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xm/charakteristika_kraje

ČSÚ. Charakteristika Pardubického kraje. *Český statistický úřad* [online]. 2015. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xh/strucna_charakteristika_kraje

ČSÚ. Charakteristika Plzeňského kraje. *Český statistický úřad* [online]. 2015. [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11252/17840049/charakteristika_kraj.pdf/69b5df83-6174-4024-871c-6ae89d2c474b?version=1.1

ČSÚ. Charakteristika Středočeského kraje. *Český statistický úřad* [online]. 2016. [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xs/charakteristika_kraje

ČSÚ. Charakteristika Ústeckého kraje. *Český statistický úřad* [online]. 2015. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xu/charakteristika_kraje

ČSÚ. Charakteristika kraje Vysočina. *Český statistický úřad* [online]. 2016. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xj/charakteristika_kraje

ČSÚ. Charakteristika Zlínského kraje. *Český statistický úřad* [online]. 2016. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xz/charakteristika_kraje

ČSÚ. Klasifikace individuální spotřeby – Systematická část. *Český statistický úřad* [online]. 2014. [cit. 2016-03-30]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/23208816/cz-coicop.pdf/2abcd94d-d019-4f76-b3f1-9f998b1674cb?version=1.0

ČSÚ. Metodická část CZ-COICOP(99). *Český statistický úřad* [online]. 2014. [cit. 2016-03-30]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/23208816/cz-coicop2.pdf/a9e3069e-c3a0-436c-9d91-c1c7916822bf?version=1.0

ČSÚ. Metodické poznámky. *Český statistický úřad* [online]. 2005. [cit. 2008-04-28]. Dostupné z www: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/metodicke_poznamky_cr_makroekonomicka_tabulka. In: *KRAUTOVÁ, Zuzana a Hana LIBROVÁ. Spotřeba domácností a proces individualizace v environmentální perspektivě.* Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 3/2009. S. 31–55. ISSN 1214-813X.

ČSÚ. Náklady na výživu a výchovu dětí. *Český statistický úřad* [online]. 2003. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/naklady-na-vychovu-a-vyzivu-deti-2003-n-a6vxfdndb0

ČSÚ. Nejvyšší ukončené vzdělání. *Veřejná databáze, Český statistický úřad.* [online]. 2011. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=uziv-dotaz#k=5&pvokc=100&uroven=30&w=

ČSÚ. Počet a věkové složení obyvatel – územní srovnání. *Veřejná databáze, Český statistický úřad.* [online]. 2011. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&zo=N&pvo=DEM01&nahled=N&sp=N&skupId=606&z=T&f=TABULKA&verze=-1&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null_null_&katalog=30845&pvo=DEM01&str=v33&evo=v866_!_VUZEMI97-100_1&c=v29~2__RP2014MP12DP31

ČSÚ. Pohyb obyvatelstva – územní srovnání. *Veřejná databáze, Český statistický úřad.* [online]. 2014. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&zo=N&pvo=DEM04&nahled=N&sp=N&skupId=527&z=T&f=TABULKA&verze=-1&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null_null_&katalog=30845&pvo=DEM04&c=v30~9__RP2014MP12

ČSÚ. Skupiny peněžních vydání. *Český statistický úřad.* [online]. 2015. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20561573/1600181573.pdf/566d5b57-7ede-42e9-bde6-60267322eeae?version=1.0

ČSÚ. Složení domácností, přehled příjmů a vydání. *Český statistický úřad.* [online]. 2015. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20561573/1600181541.pdf/aba92e9e-6082-41d5-a533-09a47ea3f264?version=1.0

ČSÚ. Statistika rodinných účtů. *Český statistický úřad.* [online]. 2015. [cit. 2016-03-17]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/statistika-rodinnych-uctu-metodika

ČSÚ. Vybrané ukazatele podle regionů soudržnosti NUTS 2 v roce 2014. *Český statistický úřad* [online]. 2014. [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xc/region_soudrznosti

ČSÚ. Vyplacené dávky státní sociální podpory – územní srovnání. *Veřejná databáze, Český statistický úřad.* [online]. 2011. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&zo=N&pvo=SZB02&nahled=N&sp=N&z=T&f=TABULKA&verze=-1&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null_null_&katalog=30850&str=v68&evo=v284_!_VUZEMI97-100H_1&c=v4~8__RP2014

ČSÚ. Základní data o regionech NUTS 1 a NUTS 2. *Český statistický úřad* [online]. 2005. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/23492063/13730513.pdf/91573984-9286-40f2-9e81-5d0bac5f1ded?version=1.0

EEA. Consumption. *European environmental agency.* [online]. 2015. [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: http://www.eea.europa.eu/soer-2015/europe/consumption

EEA. Spotřeba domácností. *Evropská agentura pro životní prostředí* [online]. 2012. [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: http://www.eea.europa.eu/cs/themes/households/intro

FEŘTROVÁ, Marie. *Příspěvek na bydlení* [online]. nedatováno. [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: http://www.atlasobyvatelstva.cz/sites/default/files/4.1_vzdelanostni_struktura_v_cesku_cz.pdf

GaREP. Metodická podpora regionálního rozvoje. *Definice pojmu disparita* [online]. 2009. [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: http://www.regionalnirozvoj.cz/index.php/diskuze.437/items/definice-pojmu-disparita.html

GaREP. Metodická podpora regionálního rozvoje. *Regiony a regionalizace* [online]. 2009. [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: http://www.regionalnirozvoj.cz/index.php/regiony_red.html

Happysnack [online]. 2016. [cit. 2016-05-13]. Dostupné z: http://www.happysnack.cz/

HLOUŠEK, Jakub. *Využití vícerozměrných statistických metod při hodnocení krajů.* [online]. 2004. [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: http://www.agris.cz/Content/files/main_files/61/139319/hlousek.pdf

JEŘÁBKOVÁ, Věra a Kristýna VLTAVSKÁ. *Dopady pracovní neschopnosti na ekonomiku v České republice* [online]. 2011. [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: http://kdem.vse.cz/resources/relik10/PDFucastnici/Jerabkova_Vltavska.pdf

KAMENICKÝ, Jiří. Spotřeba potravin má významný sociální rozměr [online]. 2012. [cit. 2016-04-21]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20555411/1804120610_14.pdf/0fc2521a-121b-4cb6-a341-30579f827e0a?version=1.0

Mapa škol. *Ovoce a zelenina do škol* [online]. 2016. [cit. 2016-05-13]. Dostupné z: http://www.ovocedoskol.szif.cz/web/Mapa.aspx

MASLOW, A., H.: A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 50, 370-396 [online]. 1943. [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm. In*: KUŠKOVÁ, Petra. Češi ve spotřebitelském ráji (!?): vývoj spotřeby českých domácností v posledních dvaceti letech.* Vyd. 1. Praha: CENIA ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí, 2009. ISBN 978-80-85087-70-3.

MIKOVÁ, Zuzana*. Náklady na děti: hledisko času.*[online]. 1991 Sociologický časopis. **27**(2), 158. Dostupné z: http://www.jstor.org/stable/41130688?seq=1#fndtn-page_thumbnails_tab_contents

MMR. Regionální politika. *Ministerstvo pro místní rozvoj.* [online]. 2012. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://www.mmr.cz/cs/Podpora-regionu-a-cestovni-ruch/Regionalni-politika

MMR. Strategie regionálního rozvoje ČR 2014-2020. *Ministerstvo pro místní rozvoj* [online]. 2013. s. 134 [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/08e2e8d8-4c18-4e15-a7e2-0fa481336016/SRR-2014-2020.pdf?ext=.pdf

MŽP. Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR. *Ministerstvo životního prostředí* [online]. 2010. [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_udrzitelneho_rozvoje/$FILE/KM-SRUR_CZ-20100602.pdf

Program EU Mléko do škol [online]. 2013. [cit. 2016-04-21]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/agriculture/drinkitup/the_school_milk_programme_cs.htm

Program rozvoje Karlovarského kraje pro období 2014–2020. *Cassia Development & Consulting* [online]. 2012. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: http://www.kr-karlovarsky.cz/region/Documents/P2_PRKK_2014_2020_strategie_3.pdf

Program rozvoje Ústeckého kraje: Návrhová část. *SPF Group* [online]. 2013. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: http://www.kr-ustecky.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1677904

Soukup, P. Ještě jednou k životnímu prostředí, Data & Fakta 2002. Sociologický ústav AV ČR [online]. 2002 [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: http://datafakta.soc.cas.cz. In: *KUŠKOVÁ, Petra. Češi ve spotřebitelském ráji (!?): vývoj spotřeby českých domácností v posledních dvaceti letech.* Vyd. 1. Praha: CENIA ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí, 2009. ISBN 978-80-85087-70-3.

Strategie rozvoje Moravskoslezského kraje. *Agentura pro regionální rozvoj* [online]. 2012. [cit. 2016-05-12]. Dostupné z: http://www.msk.cz/assets/rozvoj_kraje/srk_2009_2021.pdf

ŠPAČKOVÁ, Petra. *Vzdělanost v Česku* [online]. 2015. [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: http://www.atlasobyvatelstva.cz/sites/default/files/4.1_vzdelanostni_struktura_v_cesku_cz.pdf

ŠTIKOVÁ, Olga. *Vývoj spotřeby potravin v uplynulých 20 letech* [online]. 2014. [cit. 2016-04-30]. Dostupné z: www.fzv.cz/wp-content/uploads/2014/06/TM-Ing.-Štiková-web.docx

TŘEBICKÝ, V. Ekologická stopa: zelené účetnictví nebo neomalthusiánství? Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd [online]. 2000. [cit. 2007-11-20]. Dostupné z: http://veda.fsv.cuni.cz/konf_sem/globalni_svet/GS_prispevky/gs_env_trebicky.htm. In: *KRAUTOVÁ, Zuzana a Hana LIBROVÁ. Spotřeba domácností a proces individualizace v environmentální perspektivě.* Sociální studia. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 3/2009. S. 31–55. ISSN 1214-813X.

Zdraví 21 – Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR. *Databáze strategií* [online]. 2012. [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: http://dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/zdravi_21_-_cile_1-21.pdf

Legislativní prameny

Zákon č. 187 ze dne 14. března 2006 o nemocenském pojištění. *Zákony pro lidi* [online]. 2006. [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-187

Zákon č. 248 ze dne 29. června 2000 o podpoře regionálního rozvoje. *Zákony pro lidi* [online]. 2000. [cit. 2016-03-31]. Dostupné z: http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-248

8 SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Vybrané socioekonomické a demografické indikátory 47

Tabulka 2: Korelace socioekonomických a demografických indikátorů 48

Tabulka 3: Standardizované a převážené socioekon. a demografické indikátory..... 50

Tabulka 4: Matice vzdáleností socioekonomických a demografických indikátorů 51

Tabulka 5: Výsledné shluky socioekonomických a demografických indikátorů..... 54

Tabulka 6: Vybrané indikátory spotřeby potravin 59

Tabulka 7: Korelace indikátorů spotřeby potravin..... 60

Tabulka 8: Standardizované a převážené indikátory spotřeby potravin 61

Tabulka 9: Matice vzdáleností indikátorů spotřeby potravin..... 62

Tabulka 10: Výsledné shluky spotřeby potravin..... 64

9 SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Maslowova pyramida lidských potřeb 21

Obrázek 2: Regiony soudržnosti v ČR 39

Obrázek 3: Graf shlukování socioekonomických a demografických indikátorů 52

Obrázek 4: Dendrogram shlukování socioekon. a demografických indikátorů 53

Obrázek 5: Kartogram výsledných shluků socioekonom. a demograf. indikátorů 54

Obrázek 6: Graf průměru socioekonomických a demografických indikátorů 55

Obrázek 7: Graf shlukování indikátorů spotřeby potravin 63

Obrázek 8: Dendrogram shlukování indikátorů spotřeby potravin 64

Obrázek 9: Kartogram výsledných shluků spotřeby potravin 65

Obrázek 10: Graf průměru indikátorů spotřeby potravin 66

10 SEZNAM ZKRATEK

ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
HDP	Hrubý domácí produkt
NUTS	Nomenklatura územních statistických jednotek
SNÚ	Statistika národních účtů
SRR 2014–2020	Strategie regionálního rozvoje ČR pro období 2014–2020
SRUR	Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR
SRÚ	Statistika rodinných účtů

11 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Průměrné hodnoty shluků socioekonom. a demografických indikátorů..... 102

Příloha 2: Průměrné hodnoty shluků spotřeby potravin 102

Příloha 3: Rozvrh shlukování socioekonomických a demografických indikátorů 103

Příloha 4: Rozvrh shlukování indikátorů spotřeby potravin..... 104

PŘÍLOHY

Příloha 1: Průměrné hodnoty shluků socioekonomických a demografických indikátorů

(zdroj: vlastní zpracování)

Shluk	Počet dětí/domácnost	Saldo migrace na 1000 ob.	Průměrná pracovní neschopnost	Podíl VŠ na ob. 15+ (2011)	Počet vyplacených dávek na bydlení na 100 EA	Index závislosti
			%			
Shluk 1	0,47	10,69	2,82	18,43	41,01	27,11
Shluk 2	1,14	8,17	3,75	9,16	24,91	25,13
Shluk 3	0,57	0,35	4,01	8,95	41,44	27,29
Shluk 4	0,51	-1,79	4,17	7,34	88,55	25,68

Příloha 2: Průměrné hodnoty shluků spotřeby potravin

(zdroj: vlastní zpracování)

Shluk	Pekárenské výrobky, obiloviny	Maso	Ryby	Mléko, sýry, vejce	Oleje a tuky	Ovoce	Zelenina, brambory	Cukr, marmeláda, med, cukrovinky, čokoláda	Potravinářské výrobky a přípravky	Nealko	Alkohol	Tabák
Shluk 1	3920,00	6448,00	917,00	5324,00	1147,00	1879,00	2433,00	1552,00	808,00	2363,00	1963,00	1822,00
Shluk 2	4029,00	6427,00	641,00	4361,00	1101,00	1503,00	2187,00	1515,00	931,00	2085,00	1701,00	2224,00
Shluk 3	4049,00	6476,50	665,50	4554,50	1244,50	1550,00	1904,00	1691,50	852,50	2250,50	1843,00	1670,00
Shluk 4	3996,50	6041,25	673,25	4400,25	1140,25	1479,25	1864,50	1638,75	836,00	2090,75	1770,50	1588,00

Příloha 3: Rozvrh shlukování socioekonomických a demografických indikátorů (zdroj: vlastní zpracování, Statistica 12)

Vzdálenost spojení	Krok číslo	Rozvrh shlukování							
0,7838121	1	Jihovýchod	Střední Morava						
1,329345	2	Severovýchod	Jihovýchod	Střední Morava					
2,806848	3	Jihozápad	Severovýchod	Jihovýchod	Střední Morava				
4,538017	4	Severozápad	Moravskoslezsko						
29,10846	5	Praha	Jihozápad	Severovýchod	Jihovýchod	Střední Morava			
81,98573	6	Praha	Jihozápad	Severovýchod	Jihovýchod	Střední Morava	Severozápad	Moravskoslezsko	
89,44779	7	Praha	Jihozápad	Severovýchod	Jihovýchod	Střední Morava	Severozápad	Moravskoslezsko	Střední Čechy

Příloha 4: Rozvrh shlukování indikátorů spotřeby potravin

(zdroj: vlastní zpracování, Statistica 12)

Vzdálenost spojení	Krok číslo	Rozvrh shlukování							
9,671513	1	Střední Morava	Moravskoslezsko						
20,71666	2	Střední Čechy	Severovýchod						
21,06126	3	Jihovýchod	Střední Morava	Moravskoslezsko					
57,56830	4	Jihozápad	Jihovýchod	Střední Morava	Moravskoslezsko				
59,69733	5	Střední Čechy	Severovýchod	Jihozápad	Jihovýchod	Střední Morava	Moravskoslezsko		
89,91734	6	Praha	Severozápad						
119,3676	7	Praha	Severozápad	Střední Čechy	Severovýchod	Jihozápad	Jihovýchod	Střední Morava	Moravskoslezsko